

«ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИЙ БУРИЛИШ ПАЛЛАСИДА»

Ўзбекистон на историческом повороте

Критические заметки сторонника
Президента Ислама Каримова

ЛЕОНИД ЛЕВИТИН

*Россиядаги машхур
«Вагриус» нашриёти
«Ўзбекистон тарихий
бурилиш палласида»
номли китобни босмадан
чиқарди. Асар муаллифи
хуқуқ назарияси бўйича
мутахассис, юридик
фанлари доктори, про-
фессор Леонид Левитин-
дир. У Германияда исти-
комат қилади.*

Асар муаллифи нафақат ўз ишининг устаси, балки ўзи ёзаётган мамлакатнинг тақдирини учун астойдил қайғурадиган инсон ҳамдир. Мана шу муҳим омилларни ҳисобга олган ҳолда ўйлаш мумкинки, мавзунинг долзарблиги ҳамда муаллифнинг чуқур билимга эгалиги Ўрта Осиё, хусусан, Ўзбекистонга қизиқиш билдирадиган Фарб ўқувчисига мазкур асар, шубҳасиз, катта қизиқиш уйғотади, у ҳатто қутилмаган саволларга ҳам барча жавобларни топа олади.

Китобга Россиянинг таниқли сиёсатчиси, академик Александр Яковлев сўзбоши ёзган.

Таъкидлаш жоизки, Леонид Левитин Ўзбекистон ҳақида биринчи мартаба ёзаётгани йўқ. Унинг бирин-

чи китоби мамлакатимиз раҳбарига бағишланган эди. У Л. Левитиннинг «Ислом Каримов — янги Ўзбекистон Президенти» номли асаридир. Шундай қилиб, муаллиф яна Ўзбекистон мавзусига қайтди.

Муаллиф ўз олдида қўйган мақсад Ўзбекистондаги вазиятни таҳлил-тадқиқ этиш билан изоҳланади. Президент Ислом Каримов раҳбарлигидаги мамлакат диний фундаментализм билан курашда дунёвий тараққиётнинг таянчи бўла оладими? Ўзбекистон минтақадаги иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан етакчилик даражасига чиқиши имкониятига қўшнилар акс-садоси қандай бўлади? Муаллиф мана шундай ва бошқа саволларга республиканинг

(Давоми 2-бетда)

Бир неча кундан бери Сирғали тумани касб-хунар коллежи катта залида Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги Ўрта-махсус, касб-хунар таълим маркази томонидан 2001 йилда фойдаланишга топширилаётган академик лицей ва касб-хунар коллежлари учун ўқув жиҳозларини тендер асосида сотиб олиш танлов-кўргазмаси ўтказилмоқда. Кўргазмада Республикаимиздаги қирққа яқин компания, акционерлик жамиятлари, корхона ва ташкилотлар ўз маҳсулотларини намойиш этмоқда.

Республикаимиздаги

ЎҚИТУВЧИ ЯРАТГАН ЎҚУВ ЖИҲОЗИ БАРЧАНИНГ ЭЪТИБОРИНИ ЖАЛБ ЭТДИ

кўпгина олий ўқув юртлари, академик лицей ва касб-хунар коллежлари раҳбарлари келишиб кўргазмани кузатишмоқда ва ўзларига ёққан маҳсулотларни сотиб олиш бўйича ўша маҳсулот эгалари билан шартнома тузишмоқда. Бундан ташқари кўшни Қозоғистон Рес-

публикасида ҳам таълим мутахассислари келишиб бир қанча ташкилотлар билан масалан, «Файз» ОАЖ, «Стеклопластик» ОТАЖ, «ЭЛ» фирмаси ва бир неча компаниялар билан шартномалар тузишиб, буюртма беришни келишиб олдилар.

Кўргазмага келганларни

Самарқанд «Стеклопластик» ОТАЖ дан ташриф буюрган ўқитувчи, биринчи даражали «Соғлом авлод учун» ордени ва ихтирочи-ўқитувчи нишони соҳиби Қобил Мусаевнинг ўқув доскаси қизиқтириб қолди. Ушбу доска бошланғич синф ўқувчиларидан тортиб, барча фанлар учун мўлжалланган. Айниқса, математика, алгебра, геометрия, физика, химия, биохимия каби фанлар учун машқлар фақат шаблонлар орқали бажарилади ва бунда бўр ишлатишга эҳтиёж қолмайди.

Кўргазмага илмий-текшириш институти олимлари ҳам келишиб, ўз маҳсулотларини кўргазмага қўйган ташкилот раҳбарлари билан фикр алмашмоқдалар.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ишлаб чиқилганидан сўнг, ишбилармон-

(Давоми 2-бетда)

ИШОНЧ ЁРЛИКЛАРИ ТОПШИРИЛДИ

8 февраль куни Оксаройда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовга Испания Кириллиги, Кипр Республикаси, Финляндия, Исландиянинг Ўзбекистондаги Фавкулудда ва Мухтор элчиси этиб тайинланган Хосе Луис Креспо де Вега, Халамбос Иоаннидис, Тапио Саарела, Жон Эгил Эгилсон ишонч ёрликларини топширдилар.

КЎМИТА ЙИФИЛИШИ

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Мудофаа ва хавфсизлик масалалари кўмитасининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди. Унда 2000 йил натижалари таҳлил қилиниб, кўмитанинг

СЎНГГИ УЧ КУН МУЖДАЛАРИ

Чоршанба
Пайшанба
Жума

жорий йил режалари белгилаб олинди.

АНЖУМАН

Тошкентда «Хамширалик иши мутахассисларининг бирламчи тиббий ёрдам кўрсатишдаги ўрни ва 2010 йилларга тиббиёт кадрларини тайёрлаш ва режалаш стратегиясини ишлаб чиқишда Марказий Осиё давлатла-

рининг ҳамкорлиги» мавзuida халқаро конференция бўлиб ўтди.

ХАЙРИЯ ОЙЛИГИ

Февраль ойи Наманган вилоятида «Соғлом авлод учун» халқаро хайрия жамғармасининг вилоят бўлими ташаббуси билан «Соғлом онадан соғлом фарзанд туғилади» шиори остида ўтadиган хайрия ойлиги деб эълон қилинди.

ТАҚДИМОТ

Ўзбекистон Фанлар академияси Фундаментал кутубхонасида СОРОС жамғармаси гранти асосида Марказий Осиёда ягона Моделли автоматлаштирилган кутубхонанинг тақдимот маросими бўлиб ўтди.

«ШУ АЗИЗ ВАТАН БАРЧАМИЗНИКИ»

ЁШЛАР САРДОРИГА ИШОНЧ

Бугунги кунда бутун жамоатчиликнинг диққат-эътибори Ўзбекистонда ёшлар ҳаракатини жонлантиришга қаратилмоқда.

«Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати кўпчиликини ўзига тартадиган, жипслаштирадиган ташкилот бўлиши лозим. Бизнингча, «Камолот» ижтимоий ҳаракатининг етакчиси деб эмас, балки ёшлар сардори деб номланса, мақсадга мувофиқ бўлур эди. Олий ўқув юртларида «Ёшлар сардори» атамаси яхши самара берапти. Жумладан, институти-мизда 1992 йилдан бошлаб ёшлар сардори фаолият кўрсатиб келмоқда.

Ёшлар сардорининг факультетларда ҳам фаоллари мавжуд.

Институтда талаба-ёшларни, тадқиқотчи олимларни қўллаб-қувватловчи «Қобилият» жамғармаси ташкил этилган. Бу жамғармага ҳомий ташкилотлардан маблағ ўтказиб турилади. Ёшлар сардори бу жамғарма раисининг ўринбосари ҳисобланади. Аъзолик бадаллари йиғилмайди. Унга институтнинг бюджетдан ташқари маблағи ҳисобидан мош белгиланган. Ёшлар сардори ташаббуси билан турли маънавий-маърифий тадбирлар ўтказилганда, институт раҳбарияти маблағ билан мунтазам таъминлаб келмоқда. Сардорга кенг миқёсда тадбирлар ўтказиши учун институт маънавият ва

(Давоми 2-бетда)

КАСБ-ХУНАР —
КЕЛАЖАК
ТАҚДИРИ

6-бет

МАКТАБ
КУТУБХОНАСИ
У, БОЛАЛАР ОШИҚИБ
КЕЛАДИГАН МАСКАН
БЎЛСИН

9-бет

ИНГЛИЗ ТИЛИ
САБОҚЛАРИ

12-бет

ЭЪТИБОРСИЗ
ҚОЛГАН
КАШФИЁТЛАР

13-бет

«МАТЕМАТИКА»-
ни биласизми?

16-бет

«ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИЙ БУРИЛИШ ПАЛЛАСИДА»

(Давоми. Боши 1-бетда)

бугунги кун ва ўтмишига мувожаат қилган ҳолда аниқ-равшан жавоблар беради.

Муаллиф ўз асарининг биринчи сатрлари биланок ўқувчилар эътиборини республикада кечаётган ўзгаришларга жалб қилади. У Ўзбекистоннинг биринчи Президенти Ислоҳ Каримов билан бўлган кўплаб учрашув ҳамда мулоқотлари ҳикоя қилинган бобда бу жиҳат ўзининг ёрқин ифодасини топган.

Муаллиф ўзининг шахсий кузатишлари ва давлатнинг биринчи шахси билан кечган кўп йиллик мулоқотларига асосланган ҳолда Ўзбекистон Президентининг нуқтаи назарлари ҳамда унинг шахс сифатидаги қиёфасини рўй-рост очиб беришга муваффақ

бўлган. Асарда Ислоҳ Каримов ўқувчилар кўз олдида нафақат муқобили йўқ етакчи, қатъиятли раҳбар, балки иродали, чуқур билимга эга, сотилмайдиган ва шу билан бирга камтарин инсон, «фитналар ва муваффақиятга элтувчи айланма йўллар ҳаммаша номақбул бўлган» арбоб сифатида намоён бўлади.

«Мен Каримовни асл сиёсий йўлбошчи дея атар эдим», дея хулосалайди Левитин ўз фикрини.

Ушбу нашрнинг алоҳида бир қисми ўтган йил январь ойида бўлиб ўтган Ўзбекистон Президенти сайловларига бағишланади. Ўшанда Леонид Левитин халқаро кузатувчи сифатида бу жараёнга шахсан гувоҳ бўлган эди.

Бу мавзуда сўз юритиб, «Менда ушбу сайловларнинг

эркин ва ҳаққоний ўтганлигини тасдиқловчи барча асослар бор. Хорижий кузатувчиларнинг бирортаси ҳам бундан ўзга фикрни билдиргани йўқ», — дейди Левитин.

Республикамизнинг яқин ўтмиши ҳақидаги бўлимлар китобдаги марказий ўринни эгаллайди. Китоб бўлимларидан бири ҳам шундай номланади: «Ўз тақдирини ҳал қилиш ҳуқуқсиз». Табиийки, ўқувчиларга қайси давр ҳақида гап кетаётганлигини тушунтириб ўтиришга ҳожат бўлмаса керак.

Китобдаги асосий мавзулардан бири конституциявий давлатнинг барпо этилиши ва унинг истиқболларига бағишланади. Муаллифнинг айнан мана шу масалага қизиқиши бежиз эмас. Бу ҳар қандай собиқ совет мамлақати-

да замонавий Конституция яратиш — дастлабки модернизация натижалари, келажакдаги сиёсий янгиланишларнинг асоси эканлигини тушуниш билан боғлиқдир. Чунки Конституция жамиятдаги барча нормаларнинг асосий негизидир.

Леонид Левитиннинг китоби энгил ўқилади. У жаҳонда ўхшаши йўқ мамлакатимиз ҳамда Ўзбекистоннинг гуллаб-яшнаши ва тараққиёти учун имкониятдаги барча ишларни амалга оширувчи унинг Президенти ҳақида батафсил маълумот беради. Китобни ўқиган хорижлик ўқувчи ҳам, шу заминда туғилиб вояга етган киши ҳам унинг мазмунини теран англаши, тушуниши учун у раван тилда ёзилган.

«Жаҳон» АА.

ЎҚИТУВЧИ АРАТГАН ЎҚУВ ЖИҲОЗИ
БАРЧАНING ЭЪТИБОРИНИ ЖАЛБ ЭТДИ

(Давоми. Боши 1-бетда)

лар таълим тизимидаги эҳтиёжларни ўрганган ҳолда маҳсулотлар ишлаб чиқара бошладилар. Бугунги кунга келиб мана шундай кулай ва замонавий ўқув жиҳозларини ўзимизнинг тадбиркорлар ишлаб чиқараётганлиги қувончли ҳолдир. Бу республикада таълим тизимини ривожлантиришда жуда катта роль ўйнайди, — дейди олий ва ўрта махсус таълим вазири биринчи ўринбосари, ўрта махсус, касб-хунар таълими маркази раҳбари Жуманазар Ҳусанов.

— Ўқув жиҳозлари ва барча мебеллар учун эндиликда четга пул сарфлашнинг ҳеч кераги йўқ, ўзимизда ҳам сифатли ва арзон, замонавий ўқув жиҳозларининг барча турлари кафолати билан тайёрланмоқда, — дейди

«Файз» ОАЖ компанияси раиси Мукаррам Азимова. Шунингдек, «ЭЛ» фирмаси директори Дониёр Шукуров ҳам химия ва физика фанлари учун барча лаборатория парталарини истганча етказиб бериш мумкинлиги ҳақида гапирди.

Шуни таъкидлаш жоизки, ушбу кўргазмага қўйилган барча замонавий ўқув жиҳозлари, яъни, компьютер столлари, китоб жавонлари, лаборатория ва ўқув парталари, ҳар хил мебеллар ихчамлиги, сифати ва арзонлиги билан барча келганларнинг диққатини тортмоқда.

Бурҳон РИЗОКУЛОВ

СУРАТЛАРДА: кўргазмадан лавҳалар.

Муаллиф олган суратлар.

9 февраль кун пойтахтдаги Алишер Навоий номи билан аталувчи Миллий боғ эрта тонгдан ҳар галгидан ҳам гавжум бўлди. Йиғилганлар орасида таниқли навоийшунос олимлар, шоир-ёзувчи, жамоат арбоблари, халқ зиёлилари, ўқитувчи-мураббийлар, мактаб ўқувчилари, боғча болалари ҳам бор эдилар. Улар юртимизда кезиб юрган ҳазрат Навоий руҳига Миллий боғда салом бериш мақсадида тўпланишди.

Байрамни Тошкент шаҳар ҳокими Козим Тўлаганов кириш сўзи билан очиб берди. Шундан сўнг сўз олган Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, Ўзбе-

МИЛЛИЙ БОҒДА
НАВОИЙ РУҲИ

кистон халқ шоири Абдулла Орипов ҳазрат Навоийга ўзининг, халқимизнинг эҳтиромини тўлқинланиб ифода этиб берди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Хайриддин Султонов ўз сўзида бугунги тадбир Алишер Навоий таваллудининг 560 йиллигига бағишланган байрам тантаналарининг муқаддимаси эканлигини айтди.

Анжуманда, шунингдек, қардош юртлардан ҳам меҳмонлар иштирок этишиб, Алишер Навоий ижодиётига, салоҳиятига ўзга юртларда ҳам тан берилишини изҳор айладилар.

Дарҳақиқат, Миллий боғда бошланган байрам энди бутун юртимизда, чет элларда ҳам давом этади. Зеро, Навоий — миллатимизнинг фахри ўлароқ, бизнинг жаҳонга тақдим этадиган ўзлгимизнинг муҳим бир қисми, маънавиятимизнинг гултожидир.

МУХБИРИМИЗ

ФАХРИЙЛАР ҚУВОНЧИ

Бўз тумани халқ таълими бўлими ўзининг бир қатор ишлари орқали республика миқёсида танилиб бормоқда. Бу туманда халқ таълими соҳасида бир талай ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Республика миқёсида, вилоят миқёсида семинарлар, кўриклар ва тадбирлар ўтказилмоқда. Бундай ишлар туман маорифчиларини доимо фидокорлик билан меҳнат қилиб, ёш авлоднинг замон талаблари асосида тарбиялашларига сабаб бўлмоқда.

Яқинда яна бир хайрли тадбир таш-

кил қилинди. Бу тадбирга туман халқ таълими соҳасида узоқ йиллар меҳнат қилиб, ҳозирда қарилик гаштини сураётган барча устозлар таклиф қилиндилар.

Тадбир бўлиб ўтган кун фахрийларнинг қувонч ва шодликларини уларнинг юзларидан билиб олса бўлар эди. Таклиф қилинганлар илгари бирга ишлаган бўлса ҳам, ҳозирда бир-бирларидан узоқда бўлганликлари сабабли кўзларида ёш билан кўришдилар. Ўзларининг

ёшлик даврларини эслашдилар. Фахрийлар бир пиёла чой устида шу кунларга етиб келганликлари учун Оллоҳга шукроналар айтдилар. Кекса мураббийлар ёшларга ўз ҳаётий тажрибалари, таълим-тарбия соҳасида амалга оширган ишларини сўзлаб беришди.

Халқ таълими бўлими мудир Х.Аббаров йиғилганларни табриклаб, бу тадбир аънавий бўлиб қолишини, ҳар йили бир марта шундай тадбир ўтказилиб турилишини айтиб ўтди. Фахрийлар учун туманнинг етук санъаткорлари хизмат қилдилар.

Тадбир сўнгида фахрийларга эсдалик соғалари топширилди.

Зокиржон ЖўРАЕВ

ЁШЛАР
САРДОРИГА
ИШОНЧ

(Давоми. Боши 1-бетда)

маърифат маркази, миллий истиқлол ғоясини тарғиб этиш маркази, институт маданият саройи, спорт шўъбалари, талабалар қаҳвахонаси, талабалар академияси, компьютер маркази ҳамда талабалар уйларидаги маънавият ва маърифат хоналари имкониятларидан фойдаланиш ҳуқуқлари бериб қўйилган.

Ёшларнинг янгиланаётган «Камолот» ижтимоий ҳаракати сардори мавқеини ошириш мақсадида олий ўқув юртларида унинг номзодини илмий кенгаш аъзолигига киритишни лозим деб ҳисоблаймиз. Ёшлар сардори барча талаба-ёшларнинг манфатларини, истак ва таклифларини илмий кенгаш йиғилишларида бевосита қўйиш ҳуқуқига эга бўлсин.

Дарҳақиқат, ёшлар сардорининг — «Камолот» ижтимоий ҳаракатини бошқариши муқаррардир ва энг муҳими, у ёшларни «Ватан ягонадир — ватан биттадир!» деган муқаддас ғоя теварагига жипслаштиради.

Абдусаттор
АБДУҒАФФОРОВ,
Тошкент тўқимачилик ва
енгил саноат
институтининг
маънавий-маърифий
масалалар бўйича биринчи
муовини

БУГУНГИ КУН
ҚАҲРАМОНИ
КИМЛАР?

Президентимиз И. А. Каримов янги ташкил этилаётган «Камолот» ёшларнинг ижтимоий ҳаракати ташаббус гуруҳи билан ўтказган учрашувида ёшлар масаласига, уларнинг давлат ва жамият ҳаётидаги фаоллигини янада ошириш заруриятига алоҳида эътибор бердилар. Ушбу учрашувдан сўнг кўплаб Ўзбекистон ёшлари сингари менда ҳам бу ташкилот қандай бўлиши кераклиги, асосан нималарга эътибор бериши лозимлиги тўғрисида фикр-мулоҳазалар туғилди.

Биринчидан, «Камолот» ёшларнинг ижтимоий ҳаракати бевосита ёшларнинг ўзи томонидан бошқарилиши керак. Яъни, улар ўзини ушбу ташкилотнинг ҳақиқий аъзоси сифатида ҳис қилиши учун ҳаракатнинг асосий йўналишларини белгилашда, бошқарув органларини ташкил этишда сайлаш ва сайланиш ҳуқуқига эга бўлиши лозим. Шундагина ёшлар ўзига эътибор сезиб, бу жараёнда фаол қатнашади.

Иккинчидан, бу ҳаракатнинг асосий вазифалари кўпроқ ижтимоий, маданий ва маърифий ишларни амалга ошириш бўлмоғи лозим.

Учинчидан, ижтимоий ҳаракат давлат ва жамият ҳаётида, аynикса, ёшлар орасида мавқе ва обрўга эга бўлиши учун унга кўпроқ ваколат ва бир қанча имтиёзлар берилгани маъқул. Чунки бошланғич босқичда бу ҳаракат оммавий тус олиши, ўзига қизиқиши орттиришида муаммоларга дуч келади. Шу маънода «Камолот» ёшларнинг ижтимоий ҳаракатини вилоятларда қўллаб-қувватлаш гуруҳларини ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Мавлон МУҲИДДИНОВ,
ТошДЮИ 3-курс талабаси,
Навоий номидаги давлат
стипендияси совриндори

Ўқувчи эгаллаши лозим бўлган билимлар ўзининг иштирокида, унинг меҳнати билан амалга ошсагина боланинг ривожланиши учун фойдали эканлиги бугун барчага аён. Бугунги дарсликлар ўқувчига тайёр билимларни қанча кўп бериши билан эмас, болани ишлата олиш даражасининг нечоғлик баландлиги билан ўлчанади. Таълим давлат тилидан бошқа тилларда олиб бориладиган мактабларнинг 5-синфлари учун Р.Толипова, Ҳ.Йўлдошева, Д.Қосимжўжаевлар томонидан тайёрланган «Ўзбек тили» ўқув кўлланмасини шундай дарсликлар сирасига киритиш мумкин.

Дарслик мамлакатимиз ҳудудидаги таълим ўзбек тилидан бошқа тилларда олиб бориладиган мактаблар ўқувчиларига ўзбек тилини ўргатишга мўлжалланган бўлиб, таълимнинг коммуникатив тамойлига асосланганлиги, грамматик материаллар, биз кўникиб қолганимиздек бирламчи ўринга кўтарилмаганлиги билан диққатга сазовор. Грамматик атамаларнинг сарлавҳага чиқмаганлигидан ҳам кўринадики, дарсликда мулоқот етакчилиги қилади.

Дарсликда ўрганишга тақдим этилган грамматик материаллар «Менинг Ватаним», «Устозимга раҳмат», «Фойдали маслаҳатлар», «Менинг дарсхонам», «Шаҳар бўйлаб саёҳат», «Наврўз айёми» ва шу каби 24 мавзу остига жамланган.

Мазкур мавзулар остига жамланган грамматик материал машқлар тизимига сингдирилган. Машқлар ҳам ҳар хил йўналишдалиги билан диққатга сазовор. Улар «Нуқталар ўрнига саволлар ёзиб, диалогни тўлдириш», «Жавоблар ёзиб диалогни тўлдириш», «Қуйидаги ҳазилларни икки тилда сўзлаб беринг», «Нуқталар ўрнига «ёлғон» ёки «рост» сўзларини қўйиб матнни кўчиринг», «Матндан предмет ўрнини ифродоловчи сўзларни ажратиб ёзинг» ва ҳоказо турли оригинал топшириқларни бажаришни талаб қилиш билан болаларни мустақил фикрлашга, мустақил ишлашга жалб қилади. Бола ихтиёрий равишда меҳнат қилади. Бундай турли-туман ишларни бажаришдан зерикмайди, билим олиш унга малол келмайди. Тил ўрганиш жараёни

Bu sizning kitobingiz: o'qing, avaylang, asrang!

бола учун қизиқарли машғулотга айланади.

Бундан ташқари, машқлар сираси-

ЯНГИ АВЛОД ДАРСЛИГИ

га киритилган яхлит матнлар ҳам, биз тил дарсларида ўрганиб қолганимиз — ҳар хил тарқоқ жумлалардан иборат машқлардан фарқли равишда, ўз мазмун-моҳияти билан болаларга ёки билим ёки илмий маълумот ёки тарихий ҳақиқат ҳақида нимадир беради.

Дарсликда болалар учун берилган «Эслаб қолинг», «Фарқланг», «Этибор беринг», «Муомала одоби» каби топшириқлар ҳам киши диққатини тартади. Улар ўз моҳияти билан боланинг руҳиятига яқин. Педагогика илмидан маълумки, тўғри тарбия — болада табиатан мавжуд бўлган сифатларни уйғотиш ва уларнинг ривожланишига, маълум мақсад сари йўналишига кўмаклашишдан иборат.

Юқоридагиларга қўшимча қилиб яна шунини айтиш мумкинки, дарсликда ҳам хил расмлар тақдим этилган бўлиб, уларнинг мазмуни юзасидан тузилган топшириқлар ҳам жуда қизиқарли. Болалар бу топшириқларни

жон-дили билан бажаради.

«Муомала одоби» рукни остига жамланган матнлар ўзбекларнинг миллий маданияти, ахлоқ-одоби, хусусиятлари ҳақидаги тушунчани ўзга миллатга мансуб ўқувчи руҳиятига сингдиради. Улар атрофидаги кишиларнинг миллий қадриятларини билладиган, шу боис ўзбекларни чуқурроқ англайдиган, уларни ҳис қилдиган инсон бўлиб шаклланади. Мазкур ўзбекона муомала одоби уларнинг маънавий камолотига ижобий таъсир кўрсатади.

Дарсликнинг кейинги нашрларини мукаммаллаштириш мақсадида айрим мулоҳазаларимизни ҳам тақлиф этмоқчимиз. Дарсликда ҳар бир мавзу остида ўзига хос иборалар, савол-жавоблар, жумлалар тақдим этилган. Лекин улар билан қандай ишлаш бўйича топшириқ йўқ. Бу ҳам ўз ҳолича яхши усул, фақат ундан фойдаланиш йўли ҳам тақдим этилиши лозим. Бу сўз ва ибораларнинг зиммасига ҳам вазифа юклаш ўринли бўлади.

Муаллифлар мазкур дарсликдан таълим рус, қозоқ, тожик, туркман, қирғиз тилларида ўқитиладиган мактабларда ҳам фойдаланиш мумкинлигини таъкидлаганлар, лекин лугатни фақат рус тилида тақдим этганлар. Бу тўғри, мазкур дарслик шунга муносиб. Фақат дарсликка бундай титулни бериш учун аввал ундаги лугатларни ўша тилларга мослаштириш керак. Ахир қозоқ ёки туркман ўқувчи ўзбек тилини ўрганишга рус тили орқали киришмайди-ку!

Бундан ташқари, дарсликка ўзбекча тез айтишларни киритиш ҳам ўқувчиларнинг ўзбекча нутқини ўстиришда фойдадан холи бўлмас эди.

Муаллифларга яна шунини ҳам тақлиф қилмоқчи эдикки, матнлар юзасидан тузилган савол-топшириқлар боладан фақат матн мазмунини қайта ҳикоялашни талаб қилмасин. Тўғри, иккинчи тилни ўрганишда бу усул ҳам ўзига яраша фойдали. Лекин шундай саволлар сафига болаларни муҳокама қилишга, муносабат билдиришга, фикрлашга ундайдиган савол-топшириқлар ҳам қўшилса, дарсликнинг қиммати янада ортиши, табиий.

Қундузхон ҲУСАНБОВА,
Жамила ЙЎЛДОШЕВА,
Клара КАМОЛОВА

САХОВАТПЕША ИНСОН

Буюк бобомиз Алишер Навоний нафақат давлат арбоби, гузал асарлар муаллифи, балки саховатпеша, халқ ғами ва қайғуси билан яшаган инсон бўлган. Қуни кеча Ўзбекистон Республикаси таълим ва фан ходимлари қасаба уюшмаси Марказий қўмитаси Алишер Навоний таваллуд топган куннинг 560 йиллигига бағишланган «Навонийхонлик» кечасини ўтказди.

Кечада сузга чиққан таълим ва фан ходимлари қасаба уюшмаси Марказий қўмитаси раиси Қодир Зоиров ва бошқалар Навонийнинг халқ фаровончилиги, ободлиги, тинчлиги йўлида қилган савобли ишлари ҳақида гапирдилар.

Шарифа МУРОДЖОН
КИЗИ

ХАЛОСКОР АМИР

Тошкент шаҳридаги Марказий зобитлар саройида шаҳар горнизони патруль-хизмати бўлими аскарлари тўпланишди. Улар ҳазрат Навонийнинг бетакрор ижодий мероси билан бир қаторда у кишининг оддий халқ билан муносабатлари, зулм ва адолатсизликдан, ноўрин солиқлардан, жунбушга келиб, ғалаён кўтарган Хирот аҳли устига Бойқаро лашкар юбормоқчи бўлганда Навонийнинг сая-ҳаракати билан ғалаёни қурбонларсиз бостиришдаги хизматлари, ҳазратнинг тили ва дили бир эканлиги, умрини халқ ғами билан ўтказгани, бор иқтидорини, жами мулкни халқ учун сарф этгани ҳақида маъруза тингладилар.

Ҳақиқатан ҳам тарих тарих бўлгандан буён амирлар ўртасида Алишербекдек саховатпеша халоскор амирни кўрмаган бўлса керак.

Тадбир тугагач, соддагина оддий аскар шундай деб қолди: «Навонийни мактабда ўқиганман, лекин чинакам танимас эканман. Мен бугун бобокалонимизни юракдан ҳис этиб, қалбим билан танидим».

Шу бугундан бошлаб барча китобларини ўқишга киришаман». Ёш бир қалбларда маърифат даричасини очиб жуда-жуда қувончли. Демак, Марказий зобитлар саройида бўлиб ўтган на-вонийхонлик кечаси беиз кетмади.

Каримжон
АБДУРАҲМОНОВ

СИЗ ҚОНУННИ БИЛАСИЗМИ?

Юнусобод туманида анча йиллардан буён мактаблар ўртасида «Сиз қонунни биласизми?» кўрик-танлови ўтказилиб келинади. Бу йил ҳам бошқача бир руҳ ва кайфиятда Юнусобод туманидаги жами 40 та мактаб ўртасида мусобақа ўтказилди.

Танловнинг Тошкент шаҳар босқичига чиқиш учун 4 та мактаб — 258-, 70-, 63-, 43-мактаблар тумандаги 70-ўрта мактабда мусобақани давом эттиришди.

— Ҳуқуқ фани ўқитилишини кучайтириш, ўқувчиларни ҳуқуқий билимларга янада қизиқтириш, Конституция, қонунларни мукамал ўргатиш, қонунни ҳурмат қилиш руҳида ўқувчиларни тарбиялаш мусобақанинг асосий мақсадидир, — дейди Юнусобод туман халқ таълими бўлими услубчиси Комила Орипова.

Мусобақа беш турда бўлиб, ўқувчилар қонунчиликни қандай билишлари билан бирга ўзларининг бутун бир маҳоратларини кўрсатишди. Бу беш турда ўз маҳоратини кўрсатган 63-ўрта мактаб ғолиб топилиб, шаҳар мусобақасида қатнашадиган бўлди.

Шерзод АҲМАТОВ

Хунармандчиликнинг ёғоч ўймакорлиги тури — уларга нақш беағи бериш ота-бобола-римиздан қолган мерос. Бу хунар эса халқимиз томонидан йиллар давомида авлоддан-авлодга ўтиб, моҳир хунармандлар ёрдамида ўргатилиб келинмоқда. Тошкент вилояти Зангиота туманидаги 45-мактабнинг дурадгорлик хонасида ўқитувчи Жўра Ҳошимбеков ўқувчиларга нақш ўймакорлиги сирларини ўргатмоқда.

Бурҳон РИЗОҚУЛОВ олган сурат.

ҚАД РОСТЛАЁТГАН МАСКАН

Шаҳрисабз туманида жойлашган Ойдин Собирова номидаги 67-урта мактаб иккита кишлоқ — Окпоя ҳамда Кулобод кишлоқлари ўртасида жойлашган. Иккала кишлоқ болалари ҳам мактабга 1,5-2 км. масофа босиб келишади. Мактаб атрофида учта артезиан қудук бор бўлиб, учаласидан ҳам газли сув чиқиб туради. Шунинг учун ҳам бу ерда ер ости сувини текшириш маркази (сейсмологик) очилган. Лекин сув мул бўлгани билан мактаб атрофидаги ерлар қакраб ётарди.

Икки йил олдин мактабга янги раҳбар Назира Элбоева келгач, мактаб атрофидаги ҳудуд чегараланди ва 20 сотих ерга картошка экилди. Шунингдек, ўқувчилар ҳамда юқори синф ўқувчилари меҳнатга жалб

қилиниб, мактаб атрофини айлантириб терак кучатлари ўтказилди. Артезиан атрофида иккита қатта ҳовуз қазилди ва бекор оқиб ётган сувлар ҳовузга йиғилиб, Қарши балиқчилик тармоғидан уруғ олиб келинди ҳамда ҳовузга ташланди. 1999 йил ёз ойларида балиқлар

Maktablar
hayotidan

яхши ривожланди. Ҳатто битта балиқнинг вазни 5-6 кг.гача келарди. Кавлаб олинган картошкalar ва ҳовуздаги балиқлар пешма-пеш сотилди. Бундан ўқувчилар ҳам, ўқувчилар ҳам манфаатдор бўлишди, албатта.

—Энг асосийси, янги ўқув йилига ўқув қуроллари сотиб олдик,

— дейди мактаб раҳбари Назира Элбоева. — Қизиги, бу қилган ишларимиз билан туман ҳокими Шўҳрат Алланазаров ҳам қизиқиб қолди ва сейсмологик марказнинг фаолияти тўхтаганлиги боис унга қарашли ерларни ҳам мактаб ихтиёрига ўтказиш ҳақида қарор чиқарди. Ҳозирги кунда бу ерларга ҳам эрта баҳорда экин экишни мулжалламоқдамиз.

Мактабда мониторинг хонаси, кутубхона, спорт зали, фанларга бирктирилган хоналар мавжуд. Ва улар жуда яхши жиҳозланган. Мактаб бутунлай таъмирдан чиққан. Мактабнинг 35 нафар ўқувчиси бундай шароитдан мамнун ҳолда ўз мутахассисликлари бўйича ёшларга таълим-тарбия бериб келмоқдалар.

Бурҳон РИЗОКУЛОВ

Суратда: мактабда дарс пайтидан лавҳа.

Муаллиф олган сурат.

“УСТОЗ” — УСТОЗЛАР
ҲАМРОҲИ

Фарғона водийсида вилоят халқ таълими бошқармасининг ташаббуси билан аҳоли учун таълимга оид ва оммабоп “Устоз” журнали босмадан чиқарилиб, ўқувчиларга тарқатила бошланди. Журнал илмий-услубий, маънавий-маърифий, адабий-бадиий нашр ҳисобланади. Унинг йўналишидан кўриниб турибдики, “Устоз” саҳифаларида муҳтарам муаллимларимиз учун педагогик технологияларга тааллуқли янгилар, дилтортар мақолалар, адабий-бадиий асарлар бериб борилапти. 2000 йилда унинг 7 та сони босмадан чиқарилди. Бунда вилоятнинг турли бурчакларида истиқомат қилаётган муаллимларнинг мақолалари, бошқотирмалари, ҳикоя ва шеърларидан фойдаланилган.

Журналнинг илк сонлари чоп этилганига кўп вақт бўлма-

са-да, мазмунан бойиган. Унинг нусхаси ҳозирча 2890 та. “Устоз”да баъзи бир камчиликлар ҳам йўқ эмас. Масалан, услубий мақолалар фақат дарс ишланмалари, тайёр шabлонларни беришдан иборат бўлиб қолапти. Бизнингча, уларда кўпроқ дарсликларда йўқ, янги маълумотлар ҳақида ижодий фикр юритиш керак. Шунингдек, мазкур йўналишдаги материалларнинг сони, ранг-баранглиги ҳақида ҳам ўйлаб кўриш лозимга ўхшайди. Агар журналда бўлиб ўтаётган воқеа-ҳодисалар таҳлили, мамлакат ва дунё миқёсидаги янгилар, ахборотлар, “теша тегмаган” маълумотларга ҳам ўрин берилса, унинг ўқувчилари янада кўпайиши турган гап. Бу — тахририят аъзоларидан кўпроқ ижодий изланишни талаб этади.

Аваз ҲАЙДАРОВ,
ўз муҳбиримиз

Миллатимизнинг сеvimли шоири Абдулҳамид Чўлпон номи билан аталадиган 2-ўрта мактаб Зарбдор туманида тилга тушган, энг кўҳна илм масканларидан ҳисобланади. Мактаб ташкил этилганига ҳам етмиш йилдан зиёд вақт ўтибди. Бу давр мобайнида ушбу мактабда қанча-қанча ёшлар таҳсил олиб чиқмади, дейсиз. Мактаб ҳар жиҳатдан илғор, ўрнатилган учун ҳам мана икки йилдирки, бу ерда тажриба-синов майдончаси ташкил этиб келинмоқда.

“Мактабимизда ўтган ўқув йилида ўқувчилар

Ta'lim muassasalarida

лим-тарбия бермоқда. Мактабда яна бир ибратли тадбир йўлга қўйилган. Мазкур тадбир туман ҳуқуқ-тартибот органлари ходимлари билан биргаликда ишлаб чиқилган бўлиб, унга кўра, мактабда ўқувчилар ҳуқуқий онгини ошириш ва вояга етмаганлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш масалалари билан шуғулланадиган доимий комиссия фаолият кўрсатмоқда. Шу боис, муассасада ҳуқуқий мавзуда давра суҳбатлари, учрашувлар ва йиғилишлар

ИНТИЛИШ БЕСАМАР КЕТМАС

билимини назорат қилишнинг рейтинг тизими бўйича тажриба-синов майдончаси ташкил этилган эди, — дейди мактаб раҳбари Абдусаттор Эшатов. — Ушбу ўқув йилида ХТВ буйруғига асосан мактабимиз яна тажриба-синов майдончаси этиб белгиланди. Таъкидлаш жоизки, рейтинг тизими ўқувчилар билим даражасини назорат қилишда яхши самара бермоқда. Шунингдек, ўқувчиларнинг фанларга бўлган қизиқишларини янада оширмоқда.

Бугунги кунда мактабда 40 нафардан ортиқ ўқитувчилар 600 нафардан зиёд болаларга таъ-

ўтказиб туриш мунтазамлик касб этган. Ташкил этилган “Ёш ҳуқуқшунослар” тўғрисида эса болалар билан гавжум жойга айланган. Ҳар ҳолда, сўнгги вақтларда ҳуқуқшунослик фани бўйича туман ва вилоят олимпиадаларида мактаб ўқувчиларининг яхши натижаларга эриша бошлаганлари, бежиз эмас.

Мактабда амалга оширилаётган ишлар ва эришилаётган натижалар билан танишар экансиз, аҳилликда эзгу мақсад сари интилиш бесамар кетмаслигига амин бўласиз.

И. БҮРИБОВ

2001 yil — Onalar va bolalar yili

Янги асрнинг биринчи йили, яъни 2001 йил “Оналар ва болалар” йили деб эълон қилинди. Бунинг асосий мақсади оналар ва болалар соғлигини янада кучайтириш туғрисидаги гамхўрликни оширишдир.

Боланинг соғлом бўлиши ва ҳар томонлама ривожланиши учун овқатланишни туғри ташкил қилиш катта аҳамиятга эга. Бола организми ҳамма вақт усиш ва ривожланишда бўлади. Усиш ва ривожланишнинг муътадил бориши учун ҳар доим катта миқдорда энергия сарфланади. Бу энергия юрак, упка, буйрак ва бошқа органларнинг фаолияти учун зарурдир. Ўқув машғулоти, жисмоний ҳаракатлар, уй топшириқларини бажариш вақтида ҳам энергия сарфланади. Айниқса, жисмоний тарбия дарсларида, меҳнат машғулоти пайтида мушакларнинг қисқариши кучаяди, натижада энергия сарфи янада ошади. Демак, организм хоҳ ақлий, хоҳ жисмоний меҳнат билан шуғулланса, албатта энергия сарфланади. Бола организми учун асосий энергия манбаи озиқ-овқат маҳсулотларидир.

Организмнинг усиш ва ривожланиши учун овқат зарур: унинг энергия манбаи эса таркиби билан қанчаларча боглик. Энергияга бой булган озиқ моддалардан ёғ парчаланганда оқсил ва углеводларга нисбатан 2,5 баравар кўп энергия ажралади. Овқатнинг ҳазм бўлиши озуқанинг характери, сифати, овқатланиш вақтига ва болаларнинг ёш хусусиятига боглик. Овқат сифати ёки миқдори, яъни қабул қилинади-ган меъёр бузилса, албатта боланинг усиш ва ривожланишига салбий таъсир кўрсатади, айниқса, мактаб ёши даврида.

Мактаб ўқувчисининг овқатланиш гигиенасига қўйилган талаблар қўйидагилардан иборат:

— овқат хилма-хил бўлиши керак. Унинг таркибига ҳайвон маҳсулоти: сут, ёғ, гушт, балиқ, тухум ва ўсимлик ёғи, нон,

ёрма, сабзавот ва мевалар кирadi;

— овқат таркибида бола организм учун зарур булган миқдордаги керакли булган моддаларни (оқсил, ёғ, углевод, минерал моддалар, сув ва витаминлар) сақлаш керак;

— овқат ҳажми ва калория жиҳатидан бола ёшига туғри келиши зарур, чунки бола узининг туқлигини сезсин, энергия сарфини қопласин;

— овқат юқори даражада сифатли булсин, уз таркибида касаллик қўзғатувчи микроорганизмлар сақламаслиги керак. Иложи борица қолган овқатни истеъмол қилмаслиги керак;

— овқатни кун давомида туғри тақсимлаш ва турт маҳал овқатланиш, аниқ вақтда қабул

ЎҚУВЧИНИНГ
ОВҚАТЛАНИШИ

қилиш, 25 фоизини нонушта вақтида, 50 фоизини тушлик вақтида, 10 фоизини номозгарликда ва 15 фоизини кечки вақтда қабул қилишни эсдан чиқармаслик керак. Оқсил ҳар қандай тирик ҳужайранинг асосий қисми ҳисобланиб, туқималар ва органлар фаолияти учун сарфланади (мушак, асаб, қон, мия, юрак ва бошқалар). Айниқса, оқсил организмнинг ҳимоя воеитаси иммун таналарнинг ҳосил бўлиши учун зарурдир.

Кичик мактаб ёшида (7-10 ёш) булган болаларнинг оқсилга булган суткалик талаби 80 г., 11-13 ёшли болаларники 96 г., 14-17 ёшдаги болаларники 106 г.

Ёғ ва углеводлар ҳам болалар овқатининг асосий таркибий қисми ҳисобланади. Ёғ айтганимиздек, энергия манбаи бўлиб, ҳар бир грамм 9,3 ккал, углевод эса 4,1 калорияга эга. Бола организми учун сариёғнинг аҳамияти катта (сметана, қаймоқ). Сариёғ тез ҳазм бўлиши, холес-

териннинг йўқлиги ҳамда А ва Д витаминларнинг манбаи эканлиги билан ажралиб туради. Суткалик овқат таркибининг 10-20 г.ни ўсимлик мойи ташкил қилиши керак. Углевод ўсимлик маҳсулотлари таркибида қўп, қандда, нон, картошка, сабзавот, меваларда ҳам учрайди. Бола сутка давомида 40 г. ширинлик истеъмол қилса етади. Агарда қанд нормадан кўп булса, моддалар алмашинуви бузилади (диатез), тишларда кариес касаллиги ҳамда семириш аломатлари пайдо бўлади. Углеводларга булган суткалик талаб 7-11 ёшлиларда — 345 г., 11-13 ёшлиларда — 438 г., 16-18 ёшида — 500 г. Болаларнинг усиш ва ривожланиши учун минерал моддалар ва витаминларнинг аҳамияти каттадир. Овқат билан организмга кирадиган моддалар, қон таркиби учун, мия ва мушаклар учун зарурдир. Агарда овқат таркибида кальций, фосфор етишмаса рахит, тишларнинг бузилиши ва нерв системаси фаолиятида бузилишлар юз беради. Кальций ва фосфор манбаи сут маҳсулотлари, сабзавотларда, айниқса, балиқ маҳсулотларида кўпроқ.

Бола организм учун витаминлар ҳам зарур. Витаминлар етишмаслиги сабабли усиш ва ривожланиш тўхтади, бола тез чарчайди, иштаҳаси буғилади.

Агарда биз ота-оналар болаларимизнинг соғлом усиши ва ривожланишини хоҳласак, овқатланиш гигиенасига риоя қилайлик. Болаларимизни уз вақтда рационал овқатлантирсак, асл бойлигимиз — соғлиқнинг қадрига етамиз. Шарқ мутафаккири Абу Али ибн Сино айтганидек, ейиш учун яшамаслик, яшаш учун ейиш керак, деган уғитларига болаларни ёшлигидан шакллантиришимиз керак.

С. НИЁЗОВА,
Бухоро шаҳридаги 10-ўрта
мактабнинг бошланғич синф
ўқитувчиси

САҲНАДА
ТАЛАБАЛАР

Тошкент электротехника алоқа институтида намоиш этилган “Шайтон ва фаришта” номли 2 пардали сатирик комедия талабаларнинг юзига табассум югуртириб, ичакларини узгудек бўлса-да, ана шундай иллатларнинг ҳаётда учрашига жиддий муносабат уйғотди.

Тошкент архитектура-қурилиш институтининг санъатга қизиқувчи бир гуруҳ талабалари саҳна асарини қиёмега етказиб тайёрлагунга қадар анча заҳмат чекдилар. Асар Санжарали Имомов қаламига мансуб бўлиб, саҳналаштирувчи режиссёр эса Ўзбекистон халқ артисти Саидкомил Умаровдир.

Асосий ролларни Шўҳрат Муҳаммаджонов, Севара Муҳиддинова, Отабек Тиллахўжаев, Азиза Ибрагимова каби талабалар ижро этишган. Оммавий саҳналарни эса “Бунёдкор” драма студияси ҳаваскорлари тўлдиришди.

Носиржон ВОХИДОВ,
ТАКИ Маънавият
ва маърифат
маркази бошлиғи

Бугунги меҳмонимизни алоҳида таништиришга унчалик эҳтиёж бўлмаса керак, деб ўйлаймиз. Чунки у киши адабий, илмий жамоатчиликка, аксарият зиёлиларимизга яхши таниш, салкам қирқ йиллик ижодий фаолиятини ўзбек матбуотида ҳалол хизматга бағишлаган таниқли мунаққид, муҳаррир.

Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган журналист Маҳмуд Саъдий таҳрири остида эълон қилинган асарларнинг саногига етиш мушкул. Бевоқифа унинг таҳририда чоп этилган китоблар ҳам талайгина. Профессор Маҳмудали Юнусовнинг "Ҳаёт нафаси" (1981) адабий-танқидий мақолалар тўплами, тарихчи олим Ҳамид Зиёевнинг "Туркистонда Россия тажовузи ва ҳукмронлигига қарши кураш" (1998) тадқиқоти, олий мактаблар учун "XX аср ўзбек адабиёти тарихи" (1999) дарслиги, адабиётшунос Ҳалим Саиднинг "Маърифат либосидаги озодлик" (2000) каби китоблар устоз Маҳмуд Саъдий таҳриридан сайқал топган нашрларнинг айримлари. Моҳир муҳаррир "Теран томирлар" (1979) номли адабий-танқидий мақолалар, адабий суҳбатлар тўплами муаллифидир.

У "Миллий тикланиш" газетаси, "Жамият ва бошқарув" журнаlining шаклланишида фаол қатнашган.

Адабетиимиз равнақида ўзининг беминнат хизмати билан муносиб ҳиссасини қўшиб келаётган устоз Маҳмуд Саъдий айни пайтда "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасида бўлим мудир вазифасида ишлаётди.

— Ёшлиқда эгаллаган билимни тошга ўйилган битикка қийслайдилар. Албатта, эсини таниган ҳар қандай бола ўз-ўзидан китобга ёпишиб, ҳарф ўрганиб, саводхон бўлиб қолмайди. Атроф-муҳитнинг, оила, қолаверса, мактабнинг таъсири, тарбияси бу борада етакчи омил ҳисобланади. Бу жараён сизнинг тақдирингизда қандай кечган? Сизга ҳарф таниган биринчи ўқитувчингиз ким бўлган?

— Менинг биринчи ўқитувчим — отам мулла Холиқул Саъдин ўғли. У киши Бухорода мадрасани тугатиб келиб, қишлоғимизда болаларни ўқитган. Ҳозир ҳам кечагидай эсимда: уйимизда бир сандиқ муқовалари чиройли китоблар бўларди. Бу арабча, форсча китоблардан ташқари, яна бошқа китоблар ҳам бор эди. Баъзан кечкуронлари уйимизга қишлоқдошлар йиғилишар, отам китоб ўқиб берганда айримлари таъсирланиб, йиғлаб ўтирарди.

Кирилл алифбосини ҳам менга отам ўргатганди. Мактабга бормагандим у пайтда. Бу алифбода китоб-газета ўқий олардим.

Биринчи синфдалигимда отам ҳам вафот этиб, синглим иккаламиз ғирт етимлар бўлиб қолдик. Шунда амаки акам Мамарасул Олломурадодов ўз панохига олиб, оталик қилди — тарбия берди. Ўрта мактабни битирганимча акамникида яшадим.

Мамарасул акамни отамдан кейинги иккинчи мураббийим деб биламан.

Мактабда яхши дарс берадиган ўқитувчиларнинг ҳаммасини яхши кўрардим. Албатта, бошланғич синфларда сабоқ берган муаллимлар хотирада жуда ёруғ из қолдирадлар. Ўқитувчим Назаров Ҳўжаёр, тоғам Ҳасанов Бобоҳолнинг кунт билан, эринмай, меҳрини бериб дарс ўқишлари ёдимдан чиқмайди. Улар ҳар бир боланинг қобилиятини яхши билишарди.

Қишлоғимиз — Олтиўилдаги идорада кутубхона бўларди. Мен шу кутубхонага қатнаб, кичик-кичик китобларни олиб ўқирдим. Бир кун Ойбекининг "Навоий" романини ўқимокчи бўлиб олдим. Қўлимдаги китобни қўриб, кутубхоначи: "Бу китоб сенга ҳали оғирлик қилади", деди. Шунда Назаров муаллим: "Маҳмуд ўқиса бўлади", деди. Бу менинг кўнглим-

ни тоғдай кўтарди.

Қизиқ, ўша пайтлари одамлар орасида ёш бола катта китоб ўқиса мияси суюлиб қолармиш, деган гаплар юрарди. Кутубхоначи, балки ана шу миш-мишларга ишонганидан менга эътироз билдиргандир... Хуллас, мен "Навоий" романини ўқиб чиқдим ва бу асар менга жуда қаттиқ таъсир қилди. Назаров муаллимнинг кутубхонада менга билдирган ишончи "катта китоб"ни ўқиб чиқишимга руҳлантирган бўлса ажабмас.

Шундан кейин рўй берган бир воқеа сабаб бўлиб, мен муаллимимнинг ишончини оқладим. Бу шундай бўлган эди. Бир кун мени директор хонасига чақириб қолишди. Бордим. Хонада директор,

Mehmonxona

римда, бошқа бир суҳбатнинг мавзуи.

— Сиз таълим олган даврда мактабда тартиб бошқача бўлган, тўғрими? Ўқитувчининг айтгани айтган, дегани деган, ўзгача фикрларга, дейлик, ўқувчиларнинг эътироз ёки эркин фикрлашларига унчалик ўрин қолдирилмаган. Эндиликда бундай авторитар педагогика инкор этилди. Ўқувчига эркинлик бериш, унинг ўз мустақил фикрини эмин-эркин баён этишига, жоиз бўлса, ўқитувчи билан тенгма-тенг мунозарага киришишига имкон яратиш лозим. Бу болада мустақил шахс қамол топиши учун зарур омил, дейилмоқда. Бу масалаларга сиз қандай қарайсиз?

— Мен боланинг эркинлиги деганда нимани тушунаман?

Бола тўғри иш қилса, уни

эга, китобхонлик болада шахсни тарбиялайди, баъдий адабиёт унинг қалбини, дунёқараши, ахлоқ-одобини қамол топтиради, деб ўйлайсизми? Ҳозирги фан-техника ривожланган шароитда, тан олиб айтиш керак, бурунгидай дoston айтишлар, дoston ўқитиб тинглашлар, афсуски, аста-секин унутилаётган бир замонда бу ноёб тарбия мактабининг таъсири сусайиб қолмадимикан?

— Инсондаги яхши фазилатлар ҳам, ёмон хислатлар ҳам қонга, наслга боғлиқ. Демак, илмга, китобга муҳаббат ҳам, аввало, қондан ўтади. Агар қайси оилада китобхонлик, китобга меҳр кучли бўлса, бу ўша оилада туғилган фарзандларга ҳам ўтади. Бундан қандай хулоса келиб чиқади? Энг аввало, ота-онанинг ўзи китобга меҳр қўйган, китобхон бўлиши керак! Ана шунда болаларнинг китобхон бўлиши тайин.

Шубҳасиз, ўзини билган, ўзлигини англаган ҳар бир оилада китобхонлик муҳити яратиш, китобхонлик руҳи ҳукмронлик қилиши шарт! Ота-она болани китоб ўқишга ўргатишда, даставвал, ишни нимадан бошлаши керак?

Болага гўдаклигида гўзал аллалар айтилиши, уйда миллий мусика доимо янграб туриши лозим. Кейинчалик — болаларнинг тили чиқиб, эсини таний бошлагач, эртаклар, ҳикоятлар, ривоятларни овоз чиқариб, ифодали ўқиб бериш зарур. Бу ўринда шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, халқ оғзаки ижоди намуналари — термалар, қўшиқлар, эртаклар, мақол-маталлар, дostonлар ҳар бир хонадонда бўлиши керак ва тез-тез уларни ўқиб, ота-она болалар

учун зарур шарт-шароитни яратиш керак. Уларни ўқиб, йўл-йўриқ кўрсатган, яъни муҳаррирнинг ишини қилган. Навоий билан Жомийнинг, Навоий билан Ҳусайн Бойқаронинг ўзлари ёзган асарларини бир-бирларига ўқитиб, маслаҳатлар олиб, таҳрир этишлари, ўқимишли одамларнинг барчасига маълум, деб ўйлайман. Улар доим бир-бирларининг асарларини ўқиб, муҳокама қилиб борганлар, бир-бирларидан ўринли маслаҳатларини аямаганлар. Хусусан, Ҳусайн Бойқаронинг Навоий асарларига муҳаррирлик қилганини улуг шоиримизнинг ўзи қайта-қайта айтган. Масалан, "Ҳазойин ул-маоний" куллиётига киририлган асарлар таҳририда Ҳусайн Бойқаронинг хизмати бениҳоя катта бўлганини Навоий кўп эътироф этган.

Хулоса шуки, қадимда ўзбек классик шоирлари бир-бирларининг асарларини таҳрир қилганлар. Бинобарин, ўзбек маданиятида таҳрир санъати жуда қадимги пайтларда ҳам анча ривож топган.

Таҳрир санъати, айниқса, XIX аср рус классиклари катта эътибор берганлар. Рус адабиёти даҳолари ўз муҳаррирларининг фикрларини ғоятда қадрлаган. Масалан, Пушкин дўсти Плетнёвга ёзган бир хатида "Евгений Онегин" қўлёзмасини Жуковский, Гнедич, Делвиг билан биргаликда ўқиб чиқиб, нимаки камчилиги бўлса, юзинг-кўзинг демай танқид қилишларини талаб қилган. Гениал Николай Гогол эса, Пушкин вафот этганидан хабар топганида ўзини кўярга жой тополмай: "Энди ёзган асарларимни кимнинг ҳукмига ҳавола этаман!", деб дод солган; "Мен ҳар бир асаримни ёзаётганимда кўз ўнгимда у турарди. Энди менинг ёзганим нима-ю, ҳаётимнинг маънисини нима!", деб қаттиқ изтироб чеккан экан. Гогол бошқа бир хатида эса, "Ўлик жонлар" қўлёзмасидаги камчиликларни кимда-ким танқид қилмас экан, бу катта гуноҳдир, дейди. Тургеневдек буюк ёзувчи бўлса: "Мен Гогол эмасманки, ёзганларимнинг нимаси яхшию, нимаси ёмон эканлигини билсам", деб эътироф этади.

Бу гапларни эслашдан мурод нима?

Демак, таҳрир санъати адабиётнинг гуллаб-яшнаши учун, матбуот фикрининг халқ қалбидан жой олиши учун ғоятда зарур санъатдир.

Мен ҳам онгли ҳаётимнинг асосий қисмини ана шу юксак санъатга хизмат қилишга бағишлаганимдан сира афсусланмайман. Баҳоли қудрат қилган меҳнатим ўзбек маданияти, ўзбек адабиёти ва санъати равнақида озми-кўпми яраган бўлса, демак, умрим бекорга ўтмаётган экан.

Инсон дунёда бутун онгли ҳаёти давомида мазмунли умр кечиришга интилиши керак. Ҳеч ким бу дунёга устун бўлолмайди. Бинобарин, ҳар бир одам қўлидан келганича яхшилик қилиши, ҳеч бўлмаса, бошқаларга яхшилик соғиниши, зарари тегмаслиги керак. Китоб мутолааси, маърифатни эгаллаш бу борада инсоннинг асосий таянчларидир. Маърифатли инсонгина ўзини англаб яшашга қодир.

Умримнинг шу довомига келиб, ҳаётдан чиқарган хулосаларимнинг айримлари шулардан иборат.

Аҳмад ОТАБОВ
суҳбатлашди.

УМР МАЗМУНИ – ЎЗНИ АНГЛАБ ЯШАШ!

Назаров муаллим, бошқа ўқитувчилар бор эди. Маълум бўлишича, мактаб директори билан Назаров муаллим "Навоий" романидаги бир эпизод талқини борасида баҳслашиб қолган эканлар. Улар: "Сен романни ўқигансан, қани айт-чи, бу масалада қайси биримизнинг фикримиз тўғри?", деб сўрашди. Мен бир оз ийманиб туриб: "Ўзларингиз биласизлар", дедим. Аммо Назаров муаллимнинг фикри тўғри эканини дарров пайқадим эдим. Шунда улар: "Ростини айтaver, уришмаймиз, ўқувчи тўғриси айтиши керак! Кимнинг фикри тўғри", дейишди. Мен: "Назаров муаллимнинг фикри...", дедим. Ҳақиқатан ҳам, директорнинг фикри нотўғри эди.

Мени тил ўрганишга қизиқтирган, шу билан бирга, тўғри сўзлашни талаб қилган, шунга одатлантирган барча устозларимни, хусусан, билими ҳам ўзидай чиройли рус тили ва адабиёти ўқитувчимиз Тўпиева Гулчеҳра опани, тарих ўқитувчимиз Ортық Жумаев, физика ўқитувчимиз Эшқобил Шароповни миннатдор бўлиб эслайман. Бу ўқитувчиларга хос етакчи хусусият шунда эдики, улар ўқувчини ўзларига тенг кўриб муносабатда бўлишарди. Биз улардан фақат билим эмас, ҳаётда жуда зарур бўлган тарбияни ҳам олганмиз... Кейинчалик ҳам ҳаётимда кўплаб чинакам муаллимларни, устозларни учратдим. Бу, назар

қувватлаш керак, ўзига қўйиб бериш керак. Ақлли болалар бор, сал бундайроқ болалар бор. Ҳаммасига бир хил тарбия бериб бўлмайди. Ҳар бир болага феъл-атвори, ақл-идрокига мос тарбия бериш, ўринли бўлади, деб ўйлайман. Умуман, болалар табиятан қизиқувчан бўлишади. Ҳамма нарсани билгиси, қилгиси келади. Одамлар уни макташини хоҳлайди, ўзини кўрсатгиси келади. Менимча, унга бу йўлда одоб доирасидан чиқмагунча қўйиб бериш керак. Эркинлик — шу.

Айтайлик, бола кўп ўқийди, ёшига нисбатан кўп нарсани билади. Лекин у билимини пеш қилиб, ўзидан катталарни беҳурмат қилса, билмайсан, деб гапини бўлиб ташласа, бу энди эркинлик эмас, бошбошдоқлик!

Ҳозирги тарбияда ўқувчининг эркин, мустақил фикрлашига даъват қилиш яхши. Бу боланинг ташаббусини уйғотишга, унинг ҳаётда мустақам оёққа туриб олишига ёрдам беради.

— Албатта, одам боласи онадан ўғри ёки тўғри бўлиб туғилмайди. Бирок неки бўлса асли наслида бўлган, деган гап бор. Одамни одам қиладиган омиллар ҳам кўп. Улар орасида китоб, китобхонлик, адабиёт ва санъатнинг ўрнини босадиган бошқа бир қудратли омилни тасаввур этиш қийин. Сиз бола тарбиясида ҳозир ҳам китоб етакчи мавқега

билан суҳбатлар ўтказиб туриши лозим. Булар ҳаммаси китобхонлик муҳитини яратади. Албатта, ҳар бир хонадонда оила кутубхонаси бўлиши шарт. Бу кутубхонада ўзбек халқ оғзаки ижоди, мумтоз ва ҳозирги замон адибларининг асарлари, турли луғатлар, қомуслар бўлсин. Яна тақдорлаб айтаман, халқ оғзаки ижоди намуналарини болалар кўп ўқишлари шарт. Халқнинг, миллатнинг ўзлигини англашида бу асарларнинг аҳамияти тенгсиздир...

— Киши обрў топса ҳам, гап орттурса ҳам, бунга кўпинча танлаган касб-кори сабаб бўлади, дейишди. Сиз бугун таниқли муҳаррир сифатида жуда кўплаб ёшларга устозсиз. Адабий, илмий жамоатчилик, санъаткорлар, матбуотчилар сизнинг меҳнатингизни ғоятда қадрлашади, муҳаррирлик маҳоратингизга тан беришади. Кўпчилик "Устоз" деб мурожаат этса, ижод заҳматидан хабари борлар "Таҳрирнинг пири" дейишади. Сиз ҳақингизда. Айтингчи, устоз, таҳрир нима? Таҳрирнинг ёхуд муҳаррир ким?

— Аслида таҳрир адабиётимизда қадимдан бўлган. Навоий замондошларининг асарларидан маълумки, улуг шоиримиз кўп буюк асарларни замонасининг машҳур адиб ва олимларига ёздиртирган. Ўша асарларнинг юзага келиши

Вилоятларда ўрта махсус, касб-хунар таълими бошқармалари мустақил фаолият кўрсата бошлаганига бу йил уч йил тўлади.

Биз бу соҳада олиб борилаётган ишлар билан яқиндан танишиш мақсадида Самарқанд вилоят ўрта махсус, касб-хунар таълими бошқармаси бошлиғи Муродулла Холмұхаммедов билан суҳбатлашдик.

— “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”ни амалга оширишда асосий бўғинлардан бири бўлган соҳада вилоятда қандай ишлар амалга оширилмоқда?

— Бугунги кунда вилоятимизда 78 та ўрта махсус, касб-хунар билим юртлари, академик лицей ва коллежлар фаолият кўрсатмоқда. 48.392 нафар талаба бу билим юртларида билим олиш билан биргаликда касб-хунар ўрганмоқда. Ўтган икки йил ичида институтлар қошида 2 та академик лицей ва 19 та касб-хунар коллежи ташкил этилиб, 9-синфни битирган йигит-қизларни ўз бағрига олди. Бошқармамиз тасарруфидаги ўқув юртлари сони йилдан-йилга ортиб бориб, 2005 йилда уларнинг сони 215 тани ташкил этади. Ҳозирданок бу билим юртларини барпо этиш учун ҳар томонлама тайёргарлик ишлари амалга оширилмоқда.

— Бу йил “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”нинг биринчи босқичи якунланди. Вилоятдаги ўрта махсус, касб-хунар таълими бошқармаси бу босқичда қандай ишларни бажаришга улгурди?

— 1998-2000 йиллар ўрта махсус, касб-хунар таълими ходимлари учун изланишлар йили бўлди, десак хато қилмайман. Чунки, билим юртларида замон талабидан келиб чиққан ҳолда янги-янги йўналишлардаги бўлимлар ташкил топди. Бу эса ўз ўрнида ўқитувчилардан ўз малакаларини оширишни, ривожланган мамлакатлар тажрибаларини ўрганган ҳолда янги ўқув қўлланмаларини яратишни талаб қилади. Шунинг учун ўндан зиёд иқтидорли мутахассисларимиз АКШ, Канада, Жанубий Қорея, Германия, Буюк Британия каби давлатлардаги коллежларда бўлишиб, у ердаги таълим тизими ва ўқув жараёни билан яқиндан танишиб қайтдилар.

Улар бугунги кунда ўрганган тажрибалари асосида тажриба-синов ишларини амалга оширишмоқда.

— Ўрта махсус, касб-хунар

билим юртларини қисқарок қилиб янги аср мактаблари дейишимиз ҳам мумкин. Чунки биргина Самарқанд вилоятида 2005 йилга бориб уларнинг сони яна 137 тага кўпаяр экан. Бу соҳанинг олдидида қандай муаммолар бор?

— Бугунги кунда ўрта махсус, касб-хунар таълимининг энг катта муаммоларидан бири — бу

ника”, “Радиотелемеханика”, “Маркетинг ва менежмент” мутахассисликлари бўйича 11 та ўқув режалари тайёрланган. Бу ўқув режаларига асосан, 57 та ўқув дастурлари ишлаб чиқилиб, чоп этилган.

— Бозор иқтисодиёти шароитида олдинга қўйилаётган ҳар бир қадам маблағ талаб қилишини барчамиз биламиз. Кадрларни қайта тайёрлаш, рағбатлантириш, ўқув дастурлари яратиш — буларнинг барчаси катта маблағ эвазига амалга ошади. Бошқармада бундай ишларни рўёбга чиқариш учун маблағ етарлими?

— Тўғри, маблағ топиш ва ундан ўринли фойдаланиш устида кўп изланиш ва 2000 йилда бошқармамиз қошида “Бар-

КАСБ-ХУНАР — КЕЛАЖАК ТАҚДИРИ

янгидан барпо этилажак билим юртларини малакали кадрлар, ўқитувчилар ва раҳбар ходимлар билан таъминлаш муаммоларидир. Бу муаммони бартараф этиш мақсадида бошқармамиз қошида истиқболли раҳбар кадрлар заҳира мактаби ташкил этилган. Бу мактабга тажрибали мутахассислар танлов асосида қабул қилинади ва танловда қолиб чиққанлар мактабимизда ўқиб, малакаларини оширадилар.

Иккинчи муаммомиз дарслик ва ўқув қўлланмалари тақчиллигидир. Бугунги кунда янги йўналишдаги академик лицейлар ва касб-хунар коллежларида 4 нафар фан номзоди, 162 нафар олий тоифали ўқитувчилар меҳнат қилишмоқда. Ўз мутахассислиги бўйича янги дастур ва дарсликлар яратиш бу ўқитувчиларнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Ижодий изланишлар олиб бораётган педагоглар ҳар томонлама қўллаб-қувватланиб, рағбатлантирилмоқда. Шунинг учун икки йил давомида ўқитувчилар томонидан “Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш”, “Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш”, “Консервация технологияси”, “Ҳамширалик иши”, “Даволаш иши”, “Тиш техниги”, “Радиотех-

камол авлод” жамиятини ташкил этдик. Бу жамиятга ўқитувчи-педагоглар, талабалар ва шу соҳа ривожига ҳисса қўишни истаган ҳар қандай киши аъзо бўлиши мумкин. “Баркамол авлод” жамияти аъзолик бадаллари эвазига ўқитувчи ва талабаларни ҳар томонлама рағбатлантиради. Шунинг билан биргаликда таълим равнақи учун ҳомийлик қилишни хоҳловчи кишиларни, турли ташкилот ва корхоналарни ахтариб топиб, ўз сафига бирлаштиради.

Жамият 2000 йилда ўз ҳисобидан 4 та стипендия ташкил қилиб, ўқув жараёнида юқори кўрсаткичларга эришган, иқтидорли ўқувчиларни рағбатлантириб келмоқда.

Шунингдек, бошқармамиз муассислиги остида чиқарилаётган “Улуғбек ворислари” газетаси ҳам ўз стипендияси билан академик лицей талабаларини яхши билим олишга руҳлантириб келмоқда.

Айниқса, бир умр таълим соҳасида меҳнат қилиб, нафақага чиққан педагоглар ҳолидан хабар олиб, уларни моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, талабалар ўртасида турли тадбирлар уюштириш ишларида “Баркамол авлод” жамиятининг ҳиссаси катта бўлмоқда.

— Таълим жараёнини дарслик, қўлланмаларсиз тасаввур этиш қийин. Ўқитувчиларни дарслик, адабиётлар билан таъминлаш масалалари қандай ҳал этилмоқда?

— Авваламбор турли фанлар бўйича чоп этилган янги дарслик, қўлланмаларни имкон қадар ўқувчиларимиз қўлига етказиш чораларини кўрганмиз. Ҳомий ташкилотлар орқали, ўқув муассасаларининг ички имкониятларидан келиб чиқиб, ишлаб топилган қўшимча маблағлар эвазига китоблар харид қилинмоқда. Бироқ, бизни ташвишлантирадигани — баъзи бир фан ва мутахассисликлар бўйича умуман фойдаланишга яроқли китобларнинг йўқлигидир.

Ўрта махсус, касб-хунар таълими бошқармаси касб-хунар билим даргоҳларидаги таълим жараёни учун аҳамиятли бўлган ноёб китоблар — ўқув қўлланмаларини яқка шахслардан ва ташкилот, муассасалардан харид қилишни йўлга қўйган. Вилоят ва республика газеталарида эълонлар чоп этилган. Бугунги кунда бундай китоблар тўпланмоқда.

Бошқармамиз қошида ташкил этилган янгиликлар ва инновация бўлими ахборотларни тўплаш ва тарқатиш билан шуғулланмоқда. Бу ердаги компьютерлар Интернет тармоғига уланган. Илғор педагогик технологияларни ўзлаштириш ва таълим жараёнига татбиқ этиш учун барча имкониятлар мавжуд. Ўз соҳаси бўйича илмий изланишлар олиб бораётган ўқитувчилар истаган вақтида бу ердаги қулайликлардан фойдаланадилар. Бироқ янги қурилган билим юртларимизнинг кутубхона заҳиралари қашшоқ.

— Ўрта махсус, касб-хунар билим юртларида ишни янада яхшироқ йўлга қўйишда нималар тўсқинлик қилмоқда?

— Биласизми, ҳозирги асримиз ахборотлар асри. Шунинг учун узоқ туманлардаги ўқув юртлари билан ўзаро алоқани, коммуникацияни яхши йўлга қўйиш асосий муаммоларимиздан бири.

Янгидан ташкил қилинган ўқув юртларида таълим-тарбия жараёнини юқори савияда йўлга қўйиш ва шаҳар марказидан олисда жойлашган туманларда юқори малакали кадрлар топиш муаммоси ҳозирча бизларни ташвишлантирмоқда.

— Марокли суҳбатингиз учун ташаккур.

Назокат ШЕРБОЕВА
суҳбатлашди.

ТАБИАТИМИЗ МУҲОФАЗАГА МУҲТОЖ

Табиатнинг чиройига чирой, бойлигига бойлик қушиш, усимлик ва ҳайвонлар дунёсини қупайтириш, ноёб табиат ёдгорликларини сақлаш, ҳар бир инсоннинг бурчидир. Атроф-муҳитга нисбатан ҳурмат билан қарашга бағишланган экологик тарбия ишини энг аввало, оилада, яъни бола ўз ота-онаси ёнида бўлган пайтларидан бошлаш лозим. Бола боғчага ва мактабга борганда атроф-муҳит муҳофазасига бағишланган махсус ўқув режалари ва дастурларини, экологик таълим тарбия ишларини синф ва синфдан ташқари дарсларда болалар ақли ва фаросатига эътибор берган шаклда олиб бориш керак.

Ҳозирги вақтда атроф-муҳитни муҳофаза қилишнинг экологик асослари соҳасида 90 дан ортиқ мамлакатда кенг куламда ишлар олиб боришмоқда. Бу борада Бирлашган Миллатлар Ташкилоти қошидаги атроф-муҳитни муҳофаза қилиш дасту-

Ta'kid

ри (ЮНЕП) самарали тарзда ишлаб келмоқда. Мактаблар, турли олий ва ўрта махсус билим юртларида атроф-муҳитни, ундаги ноёб табиий ёдгорликларни сақлаш борасида, экологик таълим бериш тадбирларини амалга оширишда БМТ таълим, фан ва маданият бўлими (ЮНЕСКО)нинг хизмати алоҳида урин тутди.

Халқимизда авваллари оилада ўғил туғилса, ҳовлига 30-40 та терак экилган ва болани “бу терак сен туғилган кунда экилган, унга сув қуйиб тургин, шундан сенга уй қуриб берамиз”, деб тарбия қилишган.

Инсонлар меҳнати билан етиштирилган ҳар хил маҳсулотларни эъзозлаш, исроф қилмасликка ургатиш бизларнинг бурчимиз ва вазифамиздир.

Доно халқимизда “Бирники мингта-мингники туманга” деган ажойиб нақл бор. Шунинг учун ҳар биримиз она-табиатни асраб-авайлашга ўз ҳиссамизни қўшмоғимиз даркор.

Н.АСКАРОВА,
Республика ёшларининг
“Биозкосан” ўқув
усlubий мажмуаси
директор муовини,
Г.РАҲМОНОВА,
тўғарак раҳбари

Мирзаобод туманидаги 3-“Юлдузча” болалар боғчаси намунали тарбия масканларидан биридир. Ундаги 6 та гуруҳда 40 нафар жажжи ўғил-қиз тарбияланаётир.

Боғчада турли хил тўғараклар мунтазам фаолият кўрсатмоқда. Нафосат тарбиясига алоҳида аҳамият берилаяпти.

БОҒЧА ҚОШИДА ХОНАДОН БОҒЧАСИ

— Болалар боғчаси қошида, — деди болалар боғчаси мудираси Санобар Келдиева, — Жамолiddин Нажмиддиновлар хонадонидида хонадон боғчаси ташкил этдик. Масканда 10 нафар кичкинтой билан тажрибали тарбиячи Манзура Бойкулова шуғулланаётир. 2001 йилнинг Оналар ва болалар йили деб эълон қилинишидан мамнунмиз. Бу ўз нав-батида болаларни тар-

биялаш, ўқитиш борасида бизларга катта масъулият юклайди. Жамоамиз аъзолари буни қалбан ҳис этиб, дилбандларнинг маънан ва жисмонан соғлом вояга етишла-

ри учун ҳаракат қилмоқдалар.

Қаюм ТОЖИБОЕВ
Суратларда: боғча
ҳаётидан лавҳалар.
Муаллиф олган суратлар.

МАРКАЗ ОРҚАЛИ ДУНЁГА

Табобатнинг мақсади инсон саломатлигини сақлаш ва унинг умрини имкон қадар узайтиришдан иборат. Одам танаси — тери, мускул, суяк ва мунтазам ҳаракатдаги кўплаб аъзолардан ташкил топган тирик ва онгли вужуд. Бу вужуд қандайдир сабабларга кўра касалланиши мумкин ва бундай пайтда киши, албатта, шифокорга мурожаат қилади.

Мамлакатимиз даволаш муассасаларига минглаб кадрларни тайёрлаб бераётган 1-Тошкент Давлат тиббиёт институти жамоасининг бугунги саъй-ҳаракатлари ҳам инсон саломатлигини асраш ва уни мустаҳкамлаш учун қаратилмоқда.

Институт маркетинг хизмати бўлими таркибига киритилган "Замонавий ахборот технологиялари маркази" бўлгуси шифокорларни дунёнинг ривожланган мамлакатларидаги табобатга дахлдор янгиликлардан хабардор этади. Марказдаги техник жиҳозлар учун 12 миллион 700 минг сўм маблағ сарфланган. Бу иш институт ректор-лёт Даминов билан бўлди.

Jarayon

компьютер тизимлари институтнинг кўп қиррали фаолиятини ахборот манбалари билан таъминлайди. "Интернет" тармоғида эса институт сайти мавжуд. У орқали бутун дунёдан соҳадаги энг сўнгги янгилик ва ахборотлар йиғилмоқда. "Интернет"-дан рекламаси билан жой олишга муваффақ бўлган 47 нафар профессор-ўқитувчи, 12 нафар клиника шифокорлари ҳақида дунёнинг олис-олис бурчакларида ҳам билишади. Шуни ҳам таъкидлаш керакки, кейинги йиллар давомида 43 нафар шифокор хорижий давлатларнинг даволаш муассасалари ва олий ўқув даргоҳлари фаолияти билан танишиб, малака ошириб қайтишди.

Тиббиётнинг 68 та йўналишидаги 2500 дан ортиқ энг сўнгги китоблар, ўқув адабиётлари Жанубий Кореянинг Ўзбекистондаги элчиси Чанг Хун томонидан марказга топширилди. АҚШнинг "Бразерс энд бразерс" жамғармаси томонидан берилган бу нодир дурдоналар инглиз тилида ва уларнинг ҳар бири электрон почта тармоғидан жой олган.

— Марказ билан ҳар бир талабанинг алоқа боғлагиси бор. Аммо бу технологиялардан фойдаланиш жараёнини барча талабалар ҳам билишмайди. Шу боис уларни ишлатиш ҳолатини пухта билувчи 5 нафар талаба бу жиҳозлардан фойдаланиш ҳусусида ўз тенгқурлари — талаба, магистрант ва аспирантларни хабардор этишади, — дейди марказ бошлиғи, доцент Авазбек Абдуфаттоев.

Марказда "Янгиликлар ва янги технологиялар ягона регистри" ҳам яратилган. Илмий бўлимдаги мавжуд ахборотлар ҳозирги кунда тақсимот қилинмоқда. Регистрда 36 та патент ўз ўрнига эга.

Х.ТҲИМАНОВА

Бозор иқтисоди шароитида таълим олдиға катта талаблар қўйилади. Мақсад эса, ўз соҳасини мукаммал эгаллаган, ҳар қандай вазиятни таҳлил қила биладиган кадрлар тайёрлашга бориб тақалади. Ҳозирги вақтда барча олий ўқув юртларида маркетинг хизмати ташкил этилган. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги иқтисодиёт, инвестиция, маркетинг хизмати бош бошқармасининг маркетинг хизмати маркази томонидан уюштирилган текширув натижалари Тошкент электротехника алоқа институтида бу борадаги ишлар бир қадар ибратли эканлигини кўрсатди. Қуйида шу институт маркетинг хизмати бўлимининг бошлиғи Набихўжа Ёдгоров сўз юритади:

— Институтимизда хизматнинг бу тури, ректорнинг 1999 йил 23 декабрдаги буйруғига асосан ташкил этилди ва у ўз Низомига эга. Хизмат соҳасини такомиллаштириш ва мувофиқлаштириш борасида институт илмий кенгаши доимо ўз тавсияларини бериб боради.

Вазирлар Маҳкамасининг маркетинг хизматига доир меъёрий ҳужжатлари доимо иш столимизда туради. Барча деканлар, кафедра мудирлари ва етакчи ходимлар билан ҳам мустаҳкам

янги ташкил қилинган қўшма корхоналар таклифлари ҳам инобатга олинган.

Битирувчиларни ишга жойлаштириш агентлик томонидан амалга оширилади. Контракт асосида ўқиётган талабалар эса ўз корхоналарига юборилади.

Маркетинг хизмати бўлими 2000-2001 ўқув йили учун 103 нафар талабани қўшимча ўринларга қабул қилди. Иқтисодиёт факультетида 2 та гуруҳ, радиоэшиттириш, радиоалоқа ва теле-

Marketing

лият кўрсата бошлади. Тест синовларига тайёрлаш, чет тиллари, информатика ва компьютерда ишлаш, радио ва телевидение қурилмаларини таъмирлашни ўргатиш бўйича пуллик курслар мавжуд. Марказий Осиё Телекоммуникация ўқув марказида республика алоқа корхоналарининг муҳандис ва техник ходимлари малакаси оширилмоқда. 2000 йил мобайнида бундай хизмат турлари бўйича институт газна-сига 212,95 минг сўм маблағ келиб тушди.

Умуман, маркетинг хизмати бўлимининг институт ҳаётида ўзига хос салмоқли ўрни бор. Реклама хизмати бўйича "Хабар" газетаси, "Ўзтелерадиокомпания", "Грант" радиоси билан алоқа ўрнатилган. Маркетинг хизматларини ривожлантириш бўйича таклифлар ўрганилмоқда. Шуни ҳам таъкидлашим керак-

ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИ ШАКЛЛАНМОҚДА

алоқа ўрнатилган.

Институтимиз ҳар йили дипломга эга мутахассисларни тегишли корхона ва муассасаларга тақсимлайди. Ўз навбатида уларнинг ўрнига янги талабалар қабул қилинади. Ҳозирги вақтда 3967 нафар талаба таҳсил олаётир. Булардан 2043 киши давлат гранти асосида. Тўлов-шартнома асосида эса 1924 киши ҳисобда турибди. Институтимиз почта ва телекоммуникация агентлиги тасарруфида бўлгани учун, мутахассис кадрларни агентлик корхоналари учун тайёрлайди. Бундан ташқари, институт республика Ички ишлар вазирлиги, Мудофаа вазирлиги, Миллий Хавфсизлик хизмати, Навоий тоғ-кон металлургия комбинати, Олмалиқ тоғ металлургия комбинати, "Ўзбекнефтьгаз" Миллий Холдинг компанияси, "Ўзбекистон ҳаво йўллари" миллий авиакомпанияси учун ҳам мутахассис кадрлар тайёрламоқда.

2001-2002 ўқув йилига талабалар қабули учун "Буюртмалар портфели" мавжуд бўлиб, у ЎзР Почта ва Телекоммуникация Агентлиги томонидан тасдиқланган. "Буюртмалар портфели"да республикамиз ва Тошкент шаҳрида

видение факультетида 3 та гуруҳ ана шу қўшимча ўринлар эвазига вужудга келди.

Маркетинг хизмати бўлими ҳозирги вақтда 268 тадан ортиқ ташкилот ва корхоналар билан ҳамкорлик ўрнатган. Бундан ташқари институтда васийлик кенгаши фаолияти ҳам йўлга қўйилган. Кенгаш Низом асосида ишлайди. Унда белгилаб қўйилганки, кенгаш таълим соҳасида қўшимча хизмат турларини ташкил қилади, "Буюртмалар портфели"ни юритади, талабаларнинг ишлаб чиқариш амалиётини ўташ учун жойлар белгилайди.

"Кадрлар тайёрлаш миллий дастури"га мувофиқ, таълим тизимининг ўрта бўғини — академик лицей ва касб-хунар коллежлари учун педагог кадрлар тайёрлашга институтимиз ҳам масъулдир. Ҳозирги вақтда алоқа соҳаси учун кадрлар тайёрлайдиган лицей ва коллежлар талабини ўрганмоқдамиз.

Юқорида таъкидлаганимиздек, маркетинг таълим соҳасидаги қўшимча хизмат турларини ташкил қилади. Шу мақсадда бир неча пуллик курслар фао-

ки, маркетинг соҳасида муаммолар учрайди. Асосий муаммо, тўлов-контракт бўйича таълим олаётган талабаларнинг маблағлари институт ҳисоб рақамига тўлиқ келиб тушмаяпти. Иккига бўлиб тўлашда чалкашлиklar туғилади. Корхоналарнинг талабалар билан тузган шартномалари бўйича жавобгарлиги йўқ. Институт эса бундай пайтда уларга иқтисодий ёки маъмурий чоралар қўллай олмайди. Тўловлар муддатини чўзиб беринг деган сўровномалар, тўлашга кафолатномалар сони ортиб бормоқда.

Маркетинг хизматлари бўлими ҳар бир институтда ташкил қилинган. Бирида аъло, иккинчисида ўртача, айримлар эса ўз ишларини аниқ мезонга соловмаяптилар. Шундай бўлгач, маркетинг хизматлари бўйича семинарлар ташкил этилишини истардик. Барча институтлар учун ягона МХБ устави, ходимларига талаб ва имтиёзлар ишлаб чиқилса, бирорта олий ўқув юртида махсус кенгаш иш юритса, менимча, катта ютуқлар қўлга кирилган бўларди.

ОЛАМ МУСАВВИРЛАР НИГОҲИДА

«Келин» портрети

Кишилар қалбига гўзал туйғулар ато этиш билан биргаликда замон руҳини ўзида акс эттирувчи рангтасвир санъати асарларини эзгуликка қўйилган ҳайкал ҳам дейиш мумкин.

Бироқ кейинги пайтларда ёшлар санъат ва тарих музейларига,

кўргазма залларига жуда кам борадиган бўлишди. Бу билан улар ажойиб санъат асарлари билан юзма-юз бўлишдек буюк неъматдан бебаҳра қолмоқдалар.

Ёшларни санъатга яқинлаштириш мақсадида Самарқанд Давлат чет тиллар институтида 1995 йилдан буён расом ва ҳайкалтарошлар асарлари кўргазмаси намойиш этилмоқда. Айни кунларда Ўзбекистон расомлар уюшмасининг аъзоси, мусаввир Ориф Муин қаламига мансуб рангтасвир санъати намуналари кўргазмага қўйилган.

Мусаввир асли самарқандлик. Рангтасвир санъатининг портрет ва манзара жанрларида гўзал асарлар яратиб, республикамизда ва бир неча хорижий давлатларда ташкил этилган кўргазмаларда иштирок этган.

Ориф Муиннинг "Чимён манза-

раси", "Олтин куз", "Пичоқсоз опа", "Бозорда", "Келин", "Ойбарчин", "Маҳмуд Таробий", "Увайсий", "Тўмарис", "Нодирабегим" портретлари, Германия манзаралари ва "Ёнғиндан сўнг" деб номланган автопортрети томошабинларда катта қизиқиш уйғотмоқда.

Замондошимиз Ориф Муин асарлари Ўзбекистон санъат музейида, Америка Қўшма Штатларининг "Ўзбек", Германиянинг "Виллер", Польшанинг "Жаско", Италиянинг "Марка Датрина", Швейцариянинг "Хейул Хиллери" галереяларида ҳамда Ўзбекистоннинг Покистондаги элчихонасида, Қозоғистоннинг Кўкчатоғ шаҳридаги тарихий музейда, АҚШ, Саудия Арабистони, Туркия, Франция, Жазоир каби бир неча мамлакатлардаги шахсий галереяларда сақланмоқда.

«Келин» портрети

Кўргазмани томоша қилаётган кишилар санъат асарларининг мазмун ва моҳиятини, расом гоёсини англаб етиш билан биргаликда ўзларини санъатдан ҳам баҳраманд этишади.

Н.ШЕРБОЕВА,
ўз мухбиримиз

San'at

Хали ёш бўлган Алишер 1447 йилда вафот этган Шохрух ўлимидан сўнгги тож-тахт учун аёвсиз курашлар гувоҳи бўлди. Чунки ўша воқеалар туфайли кўп кишилар Хиротни ташлаб, бошқа томонларга кетиб қолган эдилар. Жумладан, ёш Алишерлар оиласи ҳам вақтинча Ироқнинг Тафт шаҳрига кўчиб кетдилар. Нотинчликлар босилгач, Алишерлар хонадони ҳам Хиротга қайтиб келишди.

Кичкина Алишер Хиротда подшо Абулқосим Бобур саройидаги мактабда ўқий бошлайди. У бу ерда Хусайн Бойқаро билан танишади. Демак, Хусайн 2-3 ёш катта бўлишига қарамай, Алишернинг мактабдаги дўсти эди. Бу дўстлик кейин ҳам давом этади.

Адабиёт тарихидан маълумки, Абулқосим Бобур ўз қароргоҳини Машҳад шаҳрига кўчиради ва табиийки, мактаб ва мадраса талабалари ҳам Машҳадга бориб ўқишни давом эттиридилар. Кўп ўтмай, подшо Абулқосим Бобур вафот этади. Яна Хиротда тож-тахт учун кураш бошланиб кетади. Ўша пайтларда 19-20 ёшларга яқинлашиб қолган Хусайн Бойқаро тахтни эгаллаш илинжида кўшин тўплаш учун Балх шаҳрига кетади. Алишер эса ўқишни давом эттириш учун Машҳадда қолади. Хирот тахти учун курашда ғолиб чиққан мустабид, разил Абу Саид Мирзо ўзига яқин одамларни Хиротга тўплайди. Аввалги подшоларнинг уруғ-аймоқларини ўлдириб, йўқотиб, сургун қилиб пойтахтдан узоклаштиради.

Табиийки, Хусайн Бойқаро ҳам Темурийлардан бўлиб, у ҳам Хирот тахти даъвогарларидан эди. Шу сабаб Абу Саид Мирзо Хусайн Бойқаронинг мактаб-

даги дўсти Навоийнинг ҳам Хиротда яшагани ёқтирмайди. Подшо Алишерни Самарқандда ўқиб келинг деган баҳонада сургун қилади. Шундай қилиб, Алишер Навоий ҳаётида мусофирлик кунлари бошланади.

Алишер Навоий дастлаб Самарқандда қийналиб яшайди. Бироқ ўзидаги иқтидор ва табиркорлик сабабми, тезда Самарқандлик олимлар, шоирлар билан танишиб, аҳоли ҳам яхшилана боради. Бунга мисол қилиб Самарқанд шаҳар ҳокими Аҳмад Ҳожибек ва олим Абулайс билан дўстлигини олса бўлади. Табиийки, бу дўстлик риштала-

сўрайди. Баъзи амалдорларни ишдан бўшаттириб боради. Бундан ташқари, ўз ақли, салоҳияти билан мамлакат ва халқ тинчлиги, хавфсизлиги учун бутун кучини сарф қилади. Унинг бу ҳатти-ҳаракатлари табиийки, халқ орасида тўтовсиз равишда обрўсини ошириб бораверади. Агар биз Навоийнинг Самарқанддан қайтгач Хусайн Бойқарони адолатли ҳукмдор бўлишига чорлаб ёзган "Ҳилолия" ("Янги чиққан ой") номли қасидасини эсласак, шоир Навоий ўз ижоди билан ҳам дастлабки даврлардан оқибатимой ҳаётга фаол муносабатда бўлганлиги-

Тарихчи Хондамир, хаттот Султон Али, рассом Беҳзод ва бошқалар Навоий ҳомийлигида камолга етдилар.

Шуни алоҳида қайд этмоқ лозимки, А.Навоий ариқ ва каналлар қазиш, йўл ва қарвонсаройлар қуриш, йўлларда йўловчилар хавфсизлигини таъминлаш борасида катта ишларни амалга оширди. У марҳумлар руҳини ёд этишдек эзгу ва савоб ишларни ҳам узлуксиз олиб борди. Қабристонлар ва чекка жойлар ободонлиги учун ҳам қайғурди. Албатта, Навоийдаги бундай катта ташкилотчилик ишлари унинг душманларига тинчлик бермас эди ва улар доим Навоий пайини қирқиш мақсадида юрар эдилар. Улар қандай бўлмасин Навоий билан подшо Хусайн Бойқаро орасини бузишни ният қилиб, ана шу истакларига етдилар. Яъни Навоий ҳар хил фитнаю иғволардан безор бўлиб, вазирликдан истеъфо берди.

Навоий вазирликдан истеъфо берган бўлса-да, лекин мамлакат ишларидан бутунлай узоклашиб кетмади. Гарчи у асосий вақтини ижод қилиш билан ўтказса-да, гоҳ-гоҳида вақт топиб, Х.Бойқаро ҳузурига келиб, ўз фикр-қарашларини баён қилиб кетар эди.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, А.Навоий ўз даврининг ўткир ва доно, табиркор ва фаол сиёсатчиси бўлган. Чунки у болалигидан сарой амалдори хонадонидан тарбияланди, сарой мактабида ўқиди, сарой одамлари билан бирга бўлди, мамлакат маҳкамаларида ишлади, подшонинг энг яқин дўсти эди. Мана шуларнинг барчаси А.Навоийни сиёсат билан шуғулланишга бевосита ҳамда бавосита мажбур қилар эди.

Бундан ташқари, А.Навоий ҳам Инсон, ҳам Ижодкор сифатида ўз замонаси ва тузумидан четда туриши мумкин эмас эди.

Юз жафо қилса менга,
бир қатла фарёд айламон,
Элга қилса бир жафо,
юз қатла фарёд айларам.
Бу мисралар улуг донишманднинг нақадар буюк адолатпарвар, ҳалол сиёсатчи эканлигини кўрсатмайдими?!

Навоийдаги бу каби фикрлар ҳар бир даврнинг онгли кишилари, ишчию хизматчиси, олимю уламиси учун ҳам қатъий бир низом бўлиб қолмоғи даркор.

Бобомурод МУҲАММАДИЕВ,
Тошлоқ туманидаги 1-лицей
она тили ва адабиёт
фани ўқитувчиси, Халқ
таълими аълочиси

Тошкент шаҳридаги 46-мактаб устоз ва ўқувчилари Навоий номли маҳалла аҳли билан "Ғазал мулки султони" номли табдир ўтказдилар. Унда халқ хофизини Х.Ражабий, хушовоз хонандалар Н.Кулабдуллаев, Ж.Холиқов, А.Жалиловлар иштирок этиб, Навоий ғазаллари билан айтиладиган кўшиқлардан ижро этдилар. ЎЗМУ ўқитувчиси Н.Жабборов, шоир Ж.Жабборов, мачит имом хотиби Қосим Ҳожи Қобил ўғли, С.Рахимов туман ҳокими ўринбосари З.Мухиддиновлар Навоий ва ҳозирги ёшлар тарбияси, уларнинг буюк шоир ижодидан олаётган одамийлик сабоқлари, ғазалларининг бетакрор сеҳри, "Ҳамса"нинг аҳамияти ҳақида

ЭҶТИРОМ
сўзладилар.

Мактаб ўқувчилари томонидан тайёрланган сахна асарлари, ифодали ёдланган ғазаллар, ҳикматли сўзлар барчага манзур бўлди.

— Махалламиз Навоий бобомиз номида, шундай экан, мактаб билан ҳамкорликда аждодларимиз меросига муҳаббат ила қаровчи ажойиб ёшларни тарбиялаш бош масала бўлиб қолиши керак, — дейди табдир ташкилотчиси, маҳалла оқсоқоли Шукур Ҳожи Сатторов.

Мактаб раҳбари Маъмура Ёрмухамедова ҳам бу тақлифни бажонидил қабул қилди. Зеро, Навоийга ҳурмат, қизиқиш мактаб оstonасидан бошланади.

Маҳмуда ВАЛИЕВА

Alisher Navoiy tavalludining 560 yilligiga

МОҲИР СТЕЪФА

ри Алишер Навоийга Самарқанддаги сиёсий аҳвол ва ҳокимиятнинг қандай бошқарилаётгани билан танишиш имконини беради.

1469 йил февраль ойида Абу Саид Мирзо жангда ҳалок бўлиб, Хирот тахтини Хусайн Бойқаро эгаллайди. Табиийки, Хусайн Бойқаро саройига Алишер сингари ишончли ва билимдон кишилар керак эди. Шу сабабдан у тезда Самарқандга Навоий номига мактуб ёзиб, уни Хиротга таклиф қилади. Навоий тезда йўлга тушади ва 1469 йил апрелида Хиротга етиб келади. Алишер Навоий дўсти Хусайн Бойқарони подшоҳлик мартабаси билан табриклаб, Хусайн Бойқаро ҳам, ўз навбатида, унга муҳрдорлик вазифасини беради.

Шу ўринда бир нарсани таъкидлаш жоизки, Навоийдек маданиятли, олим кишининг сарой муҳрдорлиги вазифасига тайинланиши афкор омма учун яхши эди. Чунки ўрта асрлар шароитида Алишер Навоий каби адолатпарвар, ҳалол ва инсофли одамларнинг подшо қароргоҳида ишлаши авом омма учун нечоғли кўнгилли эканлигини тушуниш қийин эмас.

Навоий бош муҳрдор бўлгач, халқдан ортиқча солиқ олаётган амалдорларни аниқлаб, қаттиқ жазога тортишни подшоҳдан

нинг гувоҳи бўламиз.

Маълумки, давлат ва мамлакат ишлари Навоийнинг жуда кўп вақтини олар ва унинг ижод қилиши учун деярли вақти қолмас эди. Шу сабабли у муҳрдорлик вазифасидан истеъфо берди. Лекин подшо Хусайн Бойқаро ўз давлати маъмурияти учун Навоийдек табдиркор ва донишманд кишининг бўлишини зарур деб ҳисоблаб, орадан кўп вақт ўтар-ўтмас (1472 йилда) уни вазирлик вазифасига тайинлайди.

У бутун кучини мамлакатда тинчлик ва осойишталик ўрнатилишига қаратди. Урушларнинг олдини олишга, Х.Бойқаро ва фарзандлари орасидаги ўзаро низоларни бартараф этишга кўп куч сарф қилди. Унинг мақсади ўз замонасининг барча олимю шоир, бастакорю рассом, меъморю дурадгорларини юртни обод этишга жалб қилиш эди. У бош вазир сифатида мамлакатдаги барча ишларга бош-қош эди. Бир қанча мадраса, кутубхона, шифохона, ҳаммом, кўприк ва йўллар қурдирди. Етим ва қаровсиз оилаларга ёрдам кўрсатди. Деҳқончилик ва суғориш ишлари, уй-жой қурилиши, савдо-сотиққа доир ишлар унинг диққат-этиборида бўлди. Натижада "Ихлосия", "Шифоия", "Халосия", "Хусравия" ва "Унсия" каби мадрасалар бунёд этилди. Буларда илм ва санъат аҳли катта ишларни олиб борар эди.

Тошкент Молия институти қошидаги солиқ лицейида ўтказилган "Сўз мулкининг султони" деб номланган адабий кеча улуг бобомиз Алишер Навоий таваллудига бағишланди. Талабалар улуг аллома асарларидан — сахна кўринишлари, мумтоз кўшиқ ва миллий рақсларни маромига етказиб ижро этдилар.

Бўлиб ўтган табдир барча йиғилганларда чуқур таассурот қолдирди.

Суратда: табдирдан лавҳа.

Тоҳир Ниғматуллин олган сурат.

Навоий бобо

Беш юз олтмиш йил наридан келмоқда садо,
Ғазал мулкида муножот куйидек наво.
Бобомни эслабон дедим, "Бисмилло",
Кутлуг ёш муборак, Навоий бобо.

Шеърят оламида тенгсиздир, танҳо,
Ғазалларини ўқиб Лутфийдир шайдо.
Қаламини тебратган икки тил аро,
Кутлуг ёш муборак, Навоий бобо.

Гулзода ХОЛМИРЗАЕВА,
Тошкент вилоят давлат педагогика
институти 1-курс талабаси

Аскар ШОКИР

Insho

Оролни асраш халқаро жамғармаси GEF Агентлиги Ўзбекистон миллий ишчи гуруҳи Халқ таълими вазирлиги билан ҳамкорликда ташкил қилган “Мен — Онам — Момом — сувнинг аҳамияти ҳақида” иншолар танловида Навоий вилояти, Навбахор туманидаги 16-мактаб ўқувчиси Окила Худойназарова 1-ўринни олган эди. Эътиборингизга унинг иншосини ҳавола қилмоқдамиз.

Инсоният бу муқаддас заминга қадам қўйибдики, унинг бағридаги гўзаллик оламига, бўй таратган гулларига, ҳаёт-бахш заминга, мавжудотлар оламининг турфа хил жилоларига ҳамиша ҳайрат кўзи билан қарайди ва улар инсонга хуш-кайфият бағишлайди. Масалан, гўдак дунёга келди. У мунчоқдек қора кўзчалари билан атрофга разм солади ва беихтиёр латиф юзида майин табассум уйғонади. Демак, шу гўдак, шу ёш вужуд ҳам табиатнинг гўзаллигидан баҳра олмоқда, унинг аллаовчи сеҳридан маст бўлмоқда. Ҳа, дарҳақиқат, бу дунёнинг мафтункор гўзаллигидан баҳраманд бўлмаган тирик мавжудот бўлмаса керак. Беихтиёр, “Хўш, дунё боқий экан, ҳаёт ҳам боқийми, тирикликнинг ибтидоси ва интиҳоси қаер, у қачон пайдо бўлган ёки Оллоҳ томонидан яратилганми?” — деган савол туғилади.

Олимларимизнинг айтишларича, даставвал, бундан уч-уч ярим миллиард йил илгари дунёнинг кўп қисми сув билан қопланган. Тириклик, ҳаёт ҳам илк бор сувда пайдо бўлган. Улар жуда майда ҳужайрасиз мавжудотлар ҳолатида бўлишган. Кейинчалик улардан бир ҳужайралилар, уларнинг мураккабланиши асосида кўп ҳужайралилар келиб чиққан. Шу аснода сувда ҳаёт ривожланган. Табиий муҳитнинг ўзгариб туриши натижасида сув чекинган. Унинг бағрида барқ уриб ривожланаётган ҳаёт сув чекиниши оқибатида қуруқликка чиқиб қолган. Қуруқликда қолган мавжудотларда энди икки хил йўналиш пайдо бўлган. Бири, шу муҳитга мослашиши натижасида сақланиб қолган, иккинчиси — муҳитга мослаша олмаганлари қирилиб кетган.

Улар ўрнини табиий муҳит шароитига мослашган организмлар эгаллаб, босқичма-босқич ўсиб борган ва ҳозирги турфа хил турдаги мавжудотларни ҳосил қилган. Аммо бу билан қуруқлик муҳитига мослашган табиий шароитга сувнинг ҳеч қандай дахли йўқ, деган фикрга келиш ноўриндир. Қандай муҳитда, қандай шароитда яшайдиган катъий назар, ҳар бир мавжудотнинг тирикчилигини, ҳаётчанлигини таъминловчи асосий мезон бу сувдир. “Сув бор жойда ҳаёт бор”, деб бекорга айтишмаган. Эндиги фикрнинг исботи учун чўл муҳитини олайлик. Чўл деганда жазирама иссиқнинг тафтидан, ноқулай муҳитнинг таъсиридан, қурғоқчиликдан бизга ҳаёт тўхтагандек туюладиган сўнгсиз ялангликлар кўз олдимизга келади. Аммо чўлнинг ҳам ўз табиий муҳити бўлади. У ернинг шароитига мослашган ҳайвонот дунёси, ўсимликлар олами бўлади. Масалан, янтоқни олайлик. У қанчалик жазирама иссиқда ўсишидан катъий назар қуриб қолмайди. Чунки илдизи бир неча метр чуқурликка кириб бориб, ер ости сувларидан фойдалана олади. Шунга кўра янтоққа нисбатан “Унинг боши оловда, оёғи эса сувда”, деган ҳикмат ишлатилади.

Сув бу тирикликнинг ибтидоси ва давомчидир. Усиз ҳаётни тасаввур этиб бўлмайди. Ҳатто одам организмнинг 60 фоиздан ортигини ҳам сув ташкил этади. Хўш, шундай экан, ҳаёт мезонини ташкил этадиган сувдан тўғри фойдалана олаёلمизми? Унинг ортқча сарф бўлишига йўл қўймаймизми?

Қадимдан халқимиз орасида “Бир нарсани йўқотмай туриб, иккинчи нарсага эришиб бўлмайди”, деган ҳикматли сўз юради. Собик тузум даврида, экин экиладиган майдонларни кенгайтириш мақсадида, чўлларни ўзлаштиришга тушдилар. Холбуки, ўзлаштирилган чўл тупроқларининг оддий лалмикор тупроқларга нисбатан сувга бўлган эҳтиёжи бир неча баробар катта. Бу муаммо ҳам хамирдан қил суғургандек осонгина ҳал этилди, яъни Амударё ва Сирдарёнинг Оролга борадиган йўналишини ўзлаштирилаётган чўл зонасига бурдилар. Сувдан аёвсиз, ваҳшийларча фойдаланиш натижа-

сида Орол денгизига қуйиладиган сувнинг миқдори камайди. Ҳа, баъзилар ўйлаган мақсадига эришди, яъни маҳсулдорликни ошириш учун ерлар кенгайтирилди. Аммо бизга ундан икки баробар қимматга тушгани — Орол денгизининг батамом қуриб қолиш хавфи туғилди.

Оролнинг ўз ҳолига қайтиши учун биз яна табиатдан нажот сўраймиз. Аммо бу ҳолга уни ўзимиз солдикми, ўзимиз ўз ҳолига қайтаришимиз зарур.

2000 йил Президентимиз И. А. Каримов Бирлашган Миллатлар Ташкилотига бўлиб ўтган мингйиллик саммити 55-сессиясида Орол муаммосини илгари сурди ва бу ҳол Оролнинг дунёвий муаммога айланишига сабаб бўлди. Орол қуримоқда, бунга сабаб нима?..

Бу савол менинг ҳам ҳали камолга етмаган вужудимни, митти шууримни тинимсиз пармалайди. Наҳотки, шундай гуллаб-яшнаган воҳа туз тўдалари билан қопланса. Биз келажакда қандай бош кўтариб юрамиз, келажак авлод олдида ўзимизни қандай қилиб оқлаймиз...?!

Қизик, Орол муаммосига бағишланган жуда кўп мажлислар ўтади, жуда кўп ривожланган давлатларда қанчадан-қанча алломалар, етук мутахассислар бош қотиришмоқда. Наҳотки, Оролни сақлаб қолишнинг иложи бўлмаса?!

Мен эса ҳар бир бўлиб ўтадиган маж-

нинг гувоҳи бўламан. Албатта, тозалик ҳаммага баробар ёқади, аммо баъзи ҳолларда калтабинликка йўл қўйиб супуриндини сувга оқизишлари ҳеч кечириб бўлмайдиган ҳолдир. Бундай ҳолатларга дуч келганда ҳар бир онгли инсон юрагининг туб-тубидан беихтиёр: “Ахир сен ҳам шу об-ҳаётнинг буюк қудрати туфайли дунёда мавжудсан-ку, сенинг бутун вужудинг, тананг, бутун борлигинг шу ҳаётбахш сув билан йўғрилган-ку! Кўзингни оч, бундай кечириб бўлмас хатога йўл қўйма”, деган ўй ўтади. Нега, нега биз бу даражада масъулиятсиз бўлиб қолдик? Наҳотки, шундай виждонсизликларга йўл қўйиладиганини кўра-била туриб, “Мен сенга тегмайман, сен менга тегма”, қабилда иш тутсак.

Дунёда чорасиз нарсанинг ўзи йўқ. Бунинг учун энг аввало шундай ҳолатларга йўл қўяётган инсонларнинг вужудига, қалбига кириб бориш ва унинг бутун онгига, шурида томир отиб кетган ўзбилармончилик, масъулиятсизликларни илдизи билан суғуриб ташлаш керак. Бу билан мен нима демоқчиман? Президентимизнинг “Ўзингни, ўз уйингни ўзинг асра” деган фикрлари ҳозирги даврда миллий шиор тусига кириб қолди. Фикрга сал қўшимча қилган ҳолда “Ўз сувингни, ўз табиатингни ўзинг асра”, деган тушунчани илгари суришимиз керак. Баъзи ҳолларда “менга бирор

идишларини эшик ортга чиқариб қўйишган. Шу кўчадан ўтган қай бир киши кўрса, шу заҳоти идишни сувга тўлдириб келиб олдинги жойига қўйган ва бу билан у ўз бурчини бажарган ҳисобланар экан.

Шу тобда яқинроқда бўлиб ўтган воқеани келтириб ўтишни лозим деб топдим. Онамлар чўлга шувоқ чопишга боришган экан. Май ойлари, ҳаво иссиқ, сувлари тугаб қолибди. Сувга кетган машина ҳадеганда келавермаган. Сувсизликдан ҳамманинг дармони қуриган. Одамлар бир пиёлагина кўлмак сувни орзу қилишган. Ҳеч ким ўзи билан элтган овқатларини емаган. Ҳамманинг ҳаёлида фақат сув бўлган. Узоқдан машина кўрингач, ҳамма машинага қараб йиқила-сурина чопган...

Бу воқеа онамнинг сира ёдидан чиқмайди ва қайта-қайта сувнинг тириклик манбаи эканлигини ўқтирадилар. Инсон нонсиз-овқатсиз бир ҳафта-ўн кун яшаши мумкин, лекин сувсиз яшай олмайди.

Сувнинг муқаддаслиги ҳақида яратилган китоблар, кинолар ёдимга тушяпти. Эл севган артист Лутфихоним Саримсоқова томонидан ижро этилган сувсизликдан жинни бўлаёзган аёл образи кўз олдимга келди ва овози қўлоқларим остида жаранглай бошлади: “Хай, мени ҳам ола кетинглар, мени ҳам сувга элтинглар, хай бир пиёлагина сув беринглар, сув, сув беринглар, сув...”

Бугунги жаҳон оммавий ахборот воситаларининг хабарларига қараганда, сувга муносабатимиз шу зайдда давом этаверса, тез орада сув муаммоси дунё аҳлини қийнаб қўяди. Биз кўп ўқиймиз, кўп гапиримиз, яхши тушунамиз, лекин кўп ишламаймиз, шекилли. Наҳотки, атрофга бефарқ қарайдиган манкуртларга айланиб бораёلمиз.

Минг афсуслар бўлсинки, кейинги вақтларда сувга бўлган муносабат салбий томонга ўзгарди. Охирини ўйламай қилинган иш натижасида Орол муаммосига дуч келдик. Бу ҳақда ёзувчи П.Шермухамедов шундай ёзади: “Бундан 30 йил аввал денгиз тинимсиз мавжланар, тўлқинлар қирғоқда турган кемаларга урилар эди. Бугун эса сув қирғоқдан 21 километр узоқликда, унинг ўрнида туз аралаш қум тепалар, темир-терсакларга айланган кемалар, кўмилиб ётган қайиқларни кўрасиз”.

Оллоҳга шукрлар бўлсинки, мустақилликка эришганимиздан сўнг сув билан боғлиқ муаммолар жиддий ўрганилиб, ҳал этила бошланди. Сувни тежаш, исрофгарчиликка йўл қўймаслик тўғрисида қонунлар қабул қилинди. Сувни тозалайдиган қўлаб иншоотлар барпо қилинди. Президентимизнинг ташаббуслари билан “ЭКОСАН” халқаро жамғармаси ёрдамида Оролбўйи аҳолисини бепул дори-дармон билан таъминлаш ва ҳар йили бутун Оролбўйи аҳолисини тиббий кўриқдан ўтказиш йўлга қўйилди.

Республикамиз мустақилликни қўлга киритганига ҳали кўп бўлмаган бўлса ҳам ҳар соҳада, айниқса сув муаммосини ҳал этиш соҳасида қўлаб ишлар амалга оширилди. Юртбошимиз олиб борган фаолиятлари натижасида аҳолини соғломлаштириш кўрсаткичи анчагина ўсди. Ташаббускор Президентимизнинг биз ёшларга қарата: “Болаларим, азиз фарзандларим! Сиз халқимизнинг кўрар кўзи, ёрғу юзисиз, ўқинг, ўрганинг. Мустақил Ўзбекистонимизнинг келажаги ҳам сизнинг қўлингизда”, деб айтган мурожаатларига биз ёшлар қандай акс-садо қайтаряёмиз?

Келинлар, биз ўз уйимизни, ўз табиатимизни, ўз сувимизни кўз қорачигимиздек асрайлик ва авайлайлик. Мақсадимиз, гуллаб-яшнаётган Ўзбекистонимизнинг мусаффо ҳавоси, тоза суви ва гўзал табиати дунё халқларининг кўз олдида ҳамиша жилваланиб тураверсин ва энг буюк мақсадимиз, Оролимиз тўлқинланиб оқаверсин!!!

Момом айтар: кўрганман мен, Сувга ташна қалбларни. Сувсизлик азобидан, қон-қон қақшаганларни... Шундай экан, келинг дўстлар, Сув қадрига етайлик. Мозий бўлсин бизга сабоқ, Фафлатни тарк етайлик.

Окила ХУДОЙНАЗАРОВА

ЁМФИР ЁФСА ЙИФЛАМА...

лисга умид билан кулоқ тутаман.

Орол катталиги бўйича дунёдаги Каспий, Америкадаги Юкони кўл ва Африкадаги Виктория денгизидан кейин тўртинчи ўринда туради. Эндиликда тўртинчи ўринда туради дейишга тил бормади. Оролимизнинг бошига тушган фалокат XX асрда инсоният бошига тушган табиат олдидаги улкан фожеадир. Тарихдан маълумки, бундан 200-220 йиллар муқаддам ҳам Орол суви чекинган, кўп ўтмай яна кўтарила бошлаган. Ўтаётган асримизнинг 60-70 йилларигача шундай табиий ҳодиса бир неча бор такрорланиб тураверган. Бироқ кейинчалик Амударё ва Сирдарё сувидан нооқилона фойдаланиш натижасида Орол денгизининг сатҳи жуда пасайиб кетди.

Ҳа, Орол қуримоқда. Бунга энг биринчи ва асосий сабаб сувдан тўғри фойдаланмаслиқдир. Масалан, бизда Ўзбекистоннинг кўпгина вилоятларида экинларни “оқизма сугориш” одат тусига кирган ва бундай сугориш натижасида сув ҳаддан ташқари кўп сарф бўлади. Дунё халқлари тажрибаларига назар солсак, кўпгина давлатларда экинларни “томчи-лаб” сугориш жорий этилган. Бундай усул билан ҳам юқори ҳосилдорликка, ҳам сувни тежаб сарфлашга эришиш мумкин. Республикаимизнинг кўпгина вилоятларида экинларни тунги сугориш жорий этилган. Бу усулнинг биологик-географик аҳамияти жуда катта.

Биринчидан, ўсимлик кундуз кунига қараганда тунда сувдан яхши фойдаланади.

Иккинчидан, кечкурун кундузига қараганда ҳаво ҳарорати паст бўлганлиги сабабли сув буғланиши ҳам кам бўлади ва бу билан сувни тежашга эришилади: Бундан ташқари, аҳоли яшайдиган жойларда, шаҳар хонадонларида ичимлик сув учун ҳисоблагич ўрнатилгани маъқул. Чунки пул тўлаб фойдалансак, сувни тежаймиз деб ўйлайман. Биз неки усуллар қўлламайлик, барчасида сувдан тўғри фойдаланиш асосий мақсаддир. Аммо баъзи ҳолларда олдимизга қўйган бу мақсадимизни унутиб, ҳўжжасизликка йўл қўяётганимиз ҳам сир эмас. Кўпинча қишлоқ кўчаларидан ўтиб қолсам, гўзал келинчақларнинг, дилрабо қизларнинг чакқон ҳаракатлар билан ҳовли, кўчаларни супураётганликларининг

зарари теккани йўқ-ку, демак, тўғри қилаёлман”, деган фикр пайдо бўлади. Асло! Инсоният бундан ҳам ортиқроқ зарар кўриши мумкинми? Ахир оби ҳаёт заҳарланди. Бу, демак бутун табиат, бутун мавжудот заҳарланди деган гап.

Айтишларича, Зарафшон дегани — Зарқотил дегани экан. Қадимда ёлғиз паловдан тўйиб, унинг сувидан чой дамлаб ичилса, овқатни тезда ҳазм қиладиган шифобахш сув бўлган. Бугунга келиб катта-катта корхоналар, ташкилотлар, ҳуллас, жамиятнинг айби билан сув заҳарга айланмоқда, турли хил юқумли касалликларнинг вируслари топилмоқда. Ахир, биз дунё танийдиган олим аломаларнинг наслиданмиз-ку! Наҳотки, ўзимизга-ўзимиз душман бўлсак???

Қадимги юнон файласуфи Афлотун ўзининг “Қонунлар” китобида сув тўғрисида шундай фикрларни билдирган эди: “Агар кимки бировнинг булоқ ёки йиғиб қўйган ёмғир сувини ифлос қилса ёки ўғирласа жабрланувчи сув назоратчисига мурожаат қилсин, зарар ҳажми аниқлансин, айбдор жарима тўласин, ундан ташқари сув манбаи ёки ҳавзани тозалаб берсин”. Бундай қонунлар бизнинг давримизда ҳам бир неча бор чиқди. Лекин унга амал қилиш кўнгилдагидек эмас.

Ёшлик — шўхлик экан-да. Болалигимизда турли хил ўйинлар ўйнаб, сувга ҳар хил нарсаларни ташлар эдик. Шунда момомнинг: “Болам сувни ҳаром қилма, увол бўлади”, деб айтган насиҳатлари ҳали-ҳомон қулоғим остида жаранглайди. Гоҳида суйиб-эркалаб алла ўрнида айтган ушбу сатрлари ҳамиша ёдимда сақланиб қолган.

Ёмғир ёғса йиғлама, Ёрғу кунинг бўлади.

Сувни кўрсанг суринма, Сув ҳам ошнанг бўлади.

Сойни кўрсанг сирпангин, Сой ҳам ошнанг бўлади.

Одам кўрсанг иззат қил, Одам ошнанг бўлади.

Сув ўтмишда ҳам қадрланган ва муқаддас саналган. Мозийга бир назар ташлар эканман, беихтиёр момомнинг айтиб берган ривоятлари ёдимга тушди:

Илгариги замонларда аёлларнинг кўчаларда юришлари мумкин бўлмаган ва уларнинг сувга эҳтиёжлари бўлса,

Bolalar adabiyoti nafaqat bolalar ijodkorlarining, balki kattalar uchun yozuvchilarning bolalar yoshiga mos asarlaridan ham tashkil topadi. Shu ma'noda bizning o'zbek bolalar adabiyoti zahirasini boyitishda respublikamizning eng ko'zga ko'ringan va xalq hurmati hamda e'zozini qozongan shoir va yozuvchilar salmoqli hissa qo'shishmoqda. Shular safida birinchilar qatorida xalqimizning sevimli shoiri Abdulla Oripovni aytib o'tish mumkin.

Bolalar eng zukko faylasuflar va mantiqshunoslardir. Ularning go'yo bizning nazdimizda oddiydek ko'ringan so'zlaridan, qiliqlaridan buyuk kashfiyotlar, xulosalar chiqarish biz kattalarning oldida turgan asosiy maqsaddir. Ana shunday xulosalardan birini A. Oripovning "Bobova nabira" she'rida ko'ramiz.

**Imillab borardi yo'lda mo'ysafid,
O'tgan asrlarning xayoli boshda.
Yonida tipirlar nabirasi xit,
Qo'yvorsa, yetguday shahdi
quyoshga.**

Mo'ysafid bobo va nabira obrazlari faqat harakatlar misolida berilgan bo'lib, bu so'zsiz lavha shoirning sinchkov nigohi orqali tahlil qilinadi. Qo'llar harakati, ko'zlaridagi istagi aksi va muallifning so'zi she'rga katta falsafiy ma'no bag'ishlaydi.

**Chol-chi tutmish uning
qo'ldan mahkam,
Nabira ko'zida andishayu, zor,
Ota, nabirangni ozod qo'y, bir dam,
U hali uzoqqa ketmog'i darkor.
U hali nomingni ko'ksiga joylab,
Samolar qo'ynida urgusidir barq,
Uni qadamingga tashlama boylab,
Qo'yvor nabirangni,
otajonim, Sharq.**

Bu she'rda bobo va nabira obrazlari orqali turli davrlarning o'zaro aloqalari bilan birga bir-birlaridan farqli o'tmishi va taraqqiyot, zamonga zid harakat va kelajakka intiluvchi shiddat falsafasi ham berilgan.

Abdulla Oripovning she'rlari ham barcha taniqli ijodkorlarning asarlari singari tagma'nolidir.

Shu she'rning tadrijiy davomidek ko'z o'ngimizdan boshqa she'r o'tadi. Bu "Avlodlarga maktub"dir. Tarixdagi bir fojea — zilzila misolida avlodlar va ajdodlarning taqqosi. Bu so'zlar avlodlarga go'yo nasihat sifatida aytilgan bo'lsa ham u shoirning mulohazasi va muntazam ravishda tarixga ekskursi bilan uyg'unlashgani sababli o'quvchining me'dasiga tegmaydi. Ammo yosh avlod bu she'rdan chiqaradigan yagona xulosa tarixning har qaysi davri va har qanday vaziyatda insondagi eng go'zal insoniy fazilatlar bu mehr-shafqat, mehnat, jasorat va do'stlikning mavjudligi, faqat bu haqda lof urib yolg'on so'zlamaslik zarur.

Bolalar she'riyatida odatda quruq nasihatomuzlik oqlanmaydi. Ammo A. Oripov she'riyati ana shu uslub bilan so'z qudratini namoyish qiladi va shuning jozibasida nasihat va didaktika ikkinchi darajalidek ko'rinadi. Bu she'rlar ichki monolog ruhida bo'lib, ular shoirning ruhiy kechinmalari bilan uyg'unlashadi.

Bir qarashda A. Oripov she'riyati nihoyatda oddiyli bilan ajralib turadi. "Men nechun sevaman O'zbekistonni" she'rida kitobxon bir savolga javob berish zahirida bir necha «nechun»larga to'qnash keladi. Aslida bu usul bola psixologiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Ular uchun savollarning tugamasligi xosdir. "Nega?" "Nima uchun?" degan savollarni kitobxonlar muhokamasiga tashlagan shoir O'zbekistonning yagonaligini, go'zalligini mantiqiy isbotlaydi.

Bolalarga tayyor yo'lni ochib bermaslik kerak, har bir inson uchun bo'lgani kabi bolalarga ham mehnat bilan har bir shaxs va, ayniqsa, yoshlar, kelajak avlod mustaqilligidan va buni tom ma'noda his qilishidan iboratdir. Faqat bu

mustaqillikka intilish jamiyat va tabiat, inson manfaatlari yo'liga qaratilgan bo'lmog'i kerak. Bu uchlik — tabiat, jamiyat va shaxs manfaati kesishgan joydagina buyuk yaratuvchilik mavjud.

Juda oddiy tabiat hodisasi, qaldirg'och va chumchuq xarakteriga xos bo'lgan xislatlar A. Oripov she'rida kuchli falsafiy va majoziy ma'no kasb etadi. Oddiy bir qushlar tabiatiga xoslik: biror bir yong'in sodir bo'lganda o'sha yerga chumchuq tumshug'ida xas, qaldirg'och esa suv olib kelishini "O'qing, qiziq" ruknida ko'rib, shunchaki ko'z yugurtirib qo'yishimiz mumkin bo'lgan fakti A. Oripov adabiyotga olib kirar ekan, bu obrazlarni oila, jamoa, mamlakat va hatto butun dunyo miqyosida ana shu hududlar taqdirini hal qiluvchilar darajasiga ko'taradi. Bu she'r o'quvchilar va talabalar orasida o'qilganda har bir jamoada she'rning prototiplari mavjudligini, ular darrov tanilishini — ta'sir kuchi deb aytish mumkin.

Shuning bilan birga qaldirg'ochlar bahor darakhisi. Bahor esa yangilanish va tinch osoyishta mehnat ramzi. Poklik va beg'uborlik timsoli. Shoirning she'rni

sayyorani, balki o'ziga eng yaqin bo'lgan she'riyatni ham ona so'zi bilan ataydi.

**Eng oliy baxtim mening,
onajonim, she'riyat
Topgan toj-taxtim mening,
jonajonim, she'riyat.**

Endi shoir she'rlari bolalar va o'smirlar uchun nima ahamiyat kasb etadi, degan savolga yana bir bor javob izlab ko'raylik. Birinchidan, shoirning har bir she'ri bizni o'rab turgan olamga bolaning obrazli qarashini shakllantirib boradi. A. Oripovning hatto kichik she'rlarini o'qigach, atrofmizni o'rab turgan olamdagi har bir predmet, hodisaga falsafiy va majoziy bir hodisa sifatida qarash mumkin. Ayniqsa, uning to'rtliklari bu borada yaxshi murabbiylik vazifasini o'taydi.

**Nogoh entikdiyu, egildi kamon,
Yq uchdi bilgisiz yoqlarga tomon.
Keksa otasining qaddin dol etib,
Ketib borar edi farzand shu tomon.**

Agar A. Oripovning ko'pgina she'rlariga nazar tashlasangiz, ularda ko'pincha bolalik

nuqtalarida kuchayadi, qaysidir nuqtalarida kulminatsiyaga yetadi, ammo eng asosiy fikr ruh sog'lig'i. Agar vujud sog' bo'lgani bilan ruhning nosog'lomligi vujudga kelsa, u ma'naviy halokatga olib boradi. Ma'naviy nosog'lom vaziyat esa dahshatliroqdir. Go'yo tibbiy mavzuga bag'ishlangan doston mantiqiy masalaga aylanadi. Insonning umrini uzaytirishga, uning hayotini abadiy qilish uchun qaratilgan maqsad qaysidir berk ko'chaga kirib qolganday bo'ladi. Eng dahshatli esa uning aybdori — inson. Inson insonga va oxir- oqibatda insoniyatga qarshi. Inson o'ziga qarshi. Hasad insonning ko'zini ko'r qilib qo'ydi. U o'zining hayotini abadiy qilishi mumkin bo'lgan dorini to'kib tashladi. Shoir til-zabonsiz buyuk tabib ruhining holati bilan dostonga yakun yasaydi, garchi bu holatda harakat va so'zlar ifodalalmagan bo'lsa ham chaqiriq va shiorlardek jaranglovchi so'zni eslatadi.

**Bu sukutning tugaydigan
zamoni yo'qdir,
Bu umrning poyoni yo'q, u
vaqtdan xoli,
Ko'radiyu, so'zlay desa
zaboni yo'qdir,
Eshitadi, turay desa yo'qdir majoli.**

Bu oddiy so'z "hasad" — insonni va insoniyatni halokatga boshlovchi kuch. Bu kuch atom va vodorod bombasi kuchidan dahshatliroq. Bu kuch bolani o'z otasining qotiliga aylantirishi mumkin. Zero, Sharqda ustoz otangday ulug' degan ibora bor. Demak, vujud tabibidan ko'ra ruh va axloq tabibining o'rni kuchliroqdir. Hasad insonning ma'naviy qotili, hasad ma'naviyat qotili.

Ha, bolalarga ham vujud majruhliklari, ularning nuqsonu, dardlaridan va davolash yo'llaridan ko'ra ma'naviy qusurlarini davolash zarurroqdir. Shoir buyuk tabib hayotidan bir rivoyat asosida ana shu zaruriyatni isbotlaydi.

Garchi rivoyat folklor janri va u tarixiy shaxs haqida bo'lsa ham, biz uni hayotiy jarayon sifatida qabul qilamiz, chunki uning biz kitobxonlar chiqarishimiz kerak bo'lgan xulosa shiori dolzarbdir.

Agar A. Oripov hayot dramtizmini ushbu dostonida o'zga vaqt, o'zga davr timsolida talqin qilsa "Jannatga yo'l" dramatik dostonida voqeani o'zga makonga ko'chiradi.

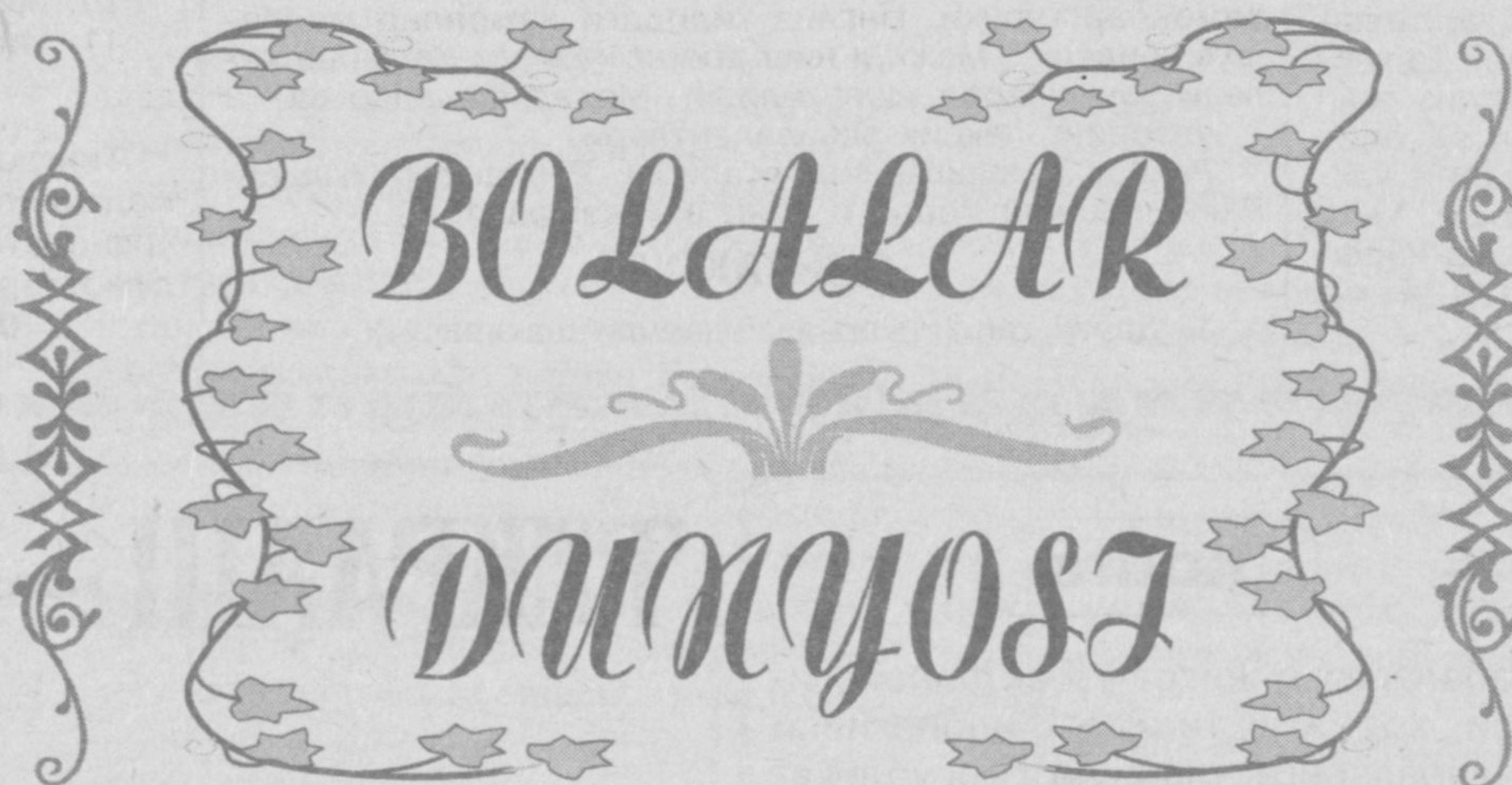
Biz uchun noma'lum bo'lgan va faqat o'qib eshitgan tasavvurimizdan iborat bu voqelikda ham hayot lavhalarini ko'ramiz. O'yash, fikrlash, mulohaza qilish yo'llaridan borib, ezgulik va to'g'rilik, boylik va gadolik, poklik va nopoklik haqidagi tasavvurlar bilan insoniy shakl shamoyillarimizga yangi chizgilar beramiz, to'g'rirog'i o'zimizni o'zimiz qayta yasaymiz. So'nggi daqiqada ham insonsifat yashash zarurligini his qilamiz.

Har bir buyuk yozuvchining buyuk asari kitobxonning va, ayniqsa, yosh kitobxonning hayot va koinot haqidagi tasavvurini kengaytiradi, ularning imkoniyatlarini ochishga yordam beradi. Shu bilan birga har daqiqa u bilan birga bo'ladi.

Kitobxon kitobni qo'lga olgandan boshlab, to uni o'qib bitirguncha asar bir davrni boshdan kechirsa, kitoblar qatoridan o'rin olganidan keyin u boshqa bir davrni boshidan kechiradi, ya'ni u ham javondan, ham kitobxonlar qalbidan joy oladi. Keyin esa bu doira yanada kengayib boraveradi. Kitobxonlar soni ortadi. A. Oripov ijodi respublikadagi har bir kitobxon qalbidan chuqur joy olgan. Shu bilan birga bolalar bu kitoblarni o'qiganda katta donishmand bilan hayot murakkabliklari haqida suhbat qurganday bo'ladilar. Har bir shunday muloqotdan keyin yosh qalbda poklanish jarayoni davom etishi tabiiy.

**Kavsar TURDIYEVA,
ToshPMI O'zbek tili kafedrasi
mudiri, filologiya fanlari nomzodi**

KATTALAR SHOIRI

BOLALAR VA O'SMIRLAR UCHUN

"Dunyo to'lsin qaldirg'ochlarga" deb yakunlashi esa garchi chaqiriq sifatida bo'lsa ham, u majoziy obraz timsolida kuchli yakunga aylanadi.

Onalar haqida har bir ijodkorning turli-tuman shakl va uslubdagi she'rlari mavjud bo'lib, onaning ulug'vorligi, betakrorligi haqida takror-takror aytiladigan so'zlar siyqadek ko'rinadi. Ammo A. Oripovning aynan «Onamni eslab», «Onajon» she'rlari shu mavzuning mumtoz namunasiga aylanib qoldi. Bunga sabab yana o'sha obrazlilik, o'quvchi oldiga ko'ndalang qo'yilgan savol.

**Ko'kda yulduz uchsa nogahon,
Bitdi derlar qaysi bir taqdir.
Bunday g'amni ko'tarmoq oson,
Bu ehtimol bizlar haqdadir.
Ba'zi tunlar ko'kka tikib ko'z,
Eslab deyman onani shu on.
Ona ketsa yulduz-ku, yulduz,
Qulab tushsa arziydi osmon.**

Onaning o'limi har bir farzand uchun naqadar katta fojea ekanligini isbotlovchi detal — osmonning qulab tushishi — g'ayritabiiy hodisa ham bizni she'riyat kuchi bilan ishontiradi. Bu o'z navbatida har bir insonning va onaning taqqoslanishi. E'tibor bering, shoir onaga sifatlovchi na bir so'z, na bir tashbeh ishlatadi. Uning mublag'asi esa tabiat lavhasi bilan shunday uyg'unlashganki, mublag'aning o'zi emas, she'rning kuchi va ta'sirchanliginigina his etasiz, xolos.

**Osmon — ona
yulduz — inson**

Bu nisbiy kattaliklar onalar buyukligini tasavvur qilishga, hodisalarga kattalashtiruvchi oyna orqali nisbiy qarashga o'rgatadi.

Agar A. Oripov she'rlariga e'tibor bersangiz, u boshqa shoirlardan farqli o'laroq, nafaqat tabiatni va Vatanni,

va o'smirlik lahzalarining muallifning ulg'ayish kontestida berilishini ko'ramiz, ya'ni A. Oripovning falsafiyqarashlari tomon yo'nalishiga ko'pincha bolalikdagi voqealari tayanch nuqta vazifasini o'taydi. Bu fikrni uning "Bir tanishim haqida ballada", "Bola edim, mening ham ozroq bo'lar edi vahima dardim", "Armon", "Tabiat", "Xotiro" va boshqa ko'pgina she'rlari misolida aytish mumkin. Ya'ni, A. Oripov she'rlarida ikki ruhiy mezon, "bolalik" va "kattalik"ning ketma-ketligini ko'ramiz. Ammo bu narsa bolalik mavzusiga kirib ketish emas, faqat mavzu zarurati tufayli uni xotirlashdir. Bolalik xotirasi uning "Bir tanishim haqida ballada"sida haqiqat obrazini kuchaytirish uchun kerak bo'lsa, ikkinchisi "Bola edim, mening ham ozroq bo'lar edi vahima dardim" deb nomlangan she'rida o'z mantiqiy falsafasini topadi. Umuman, shoir she'rlarida o'tmish va hozirgi kun, kelajak, undan so'ng esa abadiyat bilan kesishadi va bu kesishuv nuqtalari inson nomini abadiylikka muhrlovchi qadriyatlar haqida fikr yuritishga yo'naltiradi.

A. Oripov ijodida folkloridan foydalanish ham unumli bo'lib, bu uning "Hangoma", "Sharq hikoyasi", "Hakim va ajal" dostonida ko'rinadi.

"Hakim va ajal" dostonining bosh qahramoni Abu Ali ibn Sino. Ibn Sino haqida yaratilgan barcha asarlar buyuk tabibning qaysidir qirralarini, uning insoniy fazilatlarini ochib beradi. Shoir mazkur mavzuni tasvirlash uchun inson ruhiyati va shu orqali uning fazilatu nuqsonlarini ko'rsatib beruvchi murakkab insonlararo munosabatlar manzarasini tushunarli va ta'sirchan lavhalar orqali aks ettiradi.

Doston davomida ikki kontrast mavhum tushuncha "hasad" va "havas" o'rtasidagi jang davom etadi. Bu jang asarning qaysidir

ИНГЛИЗ ТИЛИ 3 ОЙЛИК ЖАДАЛЛАШТИРИЛГАН КУРСЛАР УЧУН ДАСТУР

3 ойлик курслар 228 соатга мўлжалланган.

ТАҲРИРИЯТДАН:

Мухтарам муштарий! Сизга ваъда берганимиз — газетамизнинг 2001 йил сонларида “Инглиз тили сабоқлари” рукни остидаги дарсларимиз бошланди. Бугун инглиз тилини биз билан биргаликда ўрганиш истагида бўлган “Маърифат” мухлислари тез орада яна бир катта довондан ўтадилар, яъни тил ўрганадилар деб, ишонамиз. Зеро, тил билганга нима етсин!

Дастлабки машғулотиимизда жадаллаштирилган курслар учун тайёрланган дастуриимиз билан танишинг.

Муаллифлар: Г. Бокиева, А. Ирискулов,
Т. Икромов, М. Аҳмаджонова.

АСОСИЙ КУРС

Фонетик — кириш курси алоҳида олинган ҳолда ўргатилмайди ва фонетикага оид бўлган зарур билим ва маълумотлар асосий курс жараёнида берилади. Грамматика, оғзаки ва ёзма нутқ амалиёти аспекти айрим олинган ҳолда ўқитилмайди ва улар асосий курс ичида берилади.

ФОНЕТИКА

Инглиз тили системасининг таърифи. Инглиз тили талаффузининг хусусиятлари. Нутқ органлари. Инглиз тилининг унли ва ундошлари. Талаффуз ва ёзиш. Инглиз транскрипцияси. Инглиз тили ҳарфлари. Бўғин ҳақида тушунча: очик ва ёпиқ бўғинлар. Инглиз тилидаги унли ҳарфларни ургули очик ва ёпиқ тип бўғинларида ўқилиши. Унли ҳарфлар бирикмаларининг ўқилиши. Ундош ҳарфлар бирикмаларининг ўқилиши. III ва IV тип бўғинларида унлиларнинг ўқилиши.

Дарак ва сўроқ гапларнинг интонацияси. Инглиз тилидаги сўз ургуси. Асосий ва иккинчи даражали ургу. Жумла ургуси. Нутқнинг ургули ва ургусиз бўлаклари. Инглиз тилидаги икки асосий интонация турлари. Пасаювчи интонациянинг маъноси. Инглиз тилини кўтариш интонацияси.

Икки хил интонацияларнинг, илтимоснинг қўшма гапларда ишлатилиши.

ГРАММАТИКА

От: сон ва келишик маънолари
Артикл: артикл ҳақида тушунча, артиклнинг турлари ва ишлатилиши.

Сифат: Сифатнинг даражалари.
Боғловчилар: тенг ва эргаштирувчи боғловчилар.
Олмош: кишилик, ўзлик, кўрсатиш, гумон ва шахси ноаниқ олмошлар (уларнинг сон ва шахс шакллари). Нисбий, ўзлик, гумон, биргалик олмошлари, содда ва мураккаб олмошлар; олмош ва ўринбосар сўзлар, олмош ва унинг гапдаги ўрни.

Сон: санок сонлар ва тартиб сонларнинг ясаилиши ҳамда ишлатилиши. Йил, ой, кунни билдирувчи сонларнинг ўқилиши.

Феъл: Инфинитив ҳақида тушунча. Феълнинг буйрук майли. Феълнинг ҳозирги, ўтган ва келаси ноаниқ замонлари. Ҳозирги замон давом феъли. Тугалланган замонлар гуруҳи. Инглиз тилидаги замонлар мослашув қоидаси. Мажхул нисбатнинг ҳозирги, ўтган ва келаси замонларда ишлатилиши. Модал феъллар ва уларнинг лексик эквивалентлари.

Равиш: Равишларнинг ясаилиши. Равиш даражалари. Равишларнинг гапдаги ўрни ва вазифалари.

СИНТАКСИС

1. Дарак гап (инкор ва бўлишли шакллари.)

Сўроқ ва сўроқ-инкор гаплар. Сўроқ гаплар турлари.

2. There is, There are билан бошланадиган гаплар.

3. Тўлдирувчи ва уларнинг гапдаги ўрни.

4. Қўшма гап. Боғланган қўшма гаплар ва эргаш гапли қўшма гаплар. Кўчирма ва ўзлаштира гаплар.

ЛЕКСИКА

3 ой мобайнида тингловчилар 600 та актив сўзлар ва иборалар, уларнинг шакллари, маънолари ва асосий моделларини ўзлаштирадилар. Лексик — минимум қуйидаги мавзулар бўйича суҳбатлашиш имкониятини беради:

1. Биография
2. Оила
3. Хонадон
4. Иш куни ва ўқиш
5. Овқатланиш
6. Суҳбат
7. Шаҳар (транспорт, шаҳар айланиш, диққатга сазовор жойларни кўриш)
8. Театр ва кино
9. Об-ҳаво
10. Магазин
11. Йил фасллари

МАМЛАКАТШУНОСЛИК

Тингловчиларни Буюк Британиянинг тарихи ва маданияти билан қисқача таништириш. Англиянинг урф-одатлари, байрамлари ҳақида баъзи бир маълумотлар.

(Дарс газетамизнинг 17 февраль сониди давом этади)

Азал битиги... Ундан қочиб қутулган бандаси бўлмаса керак... Нима ҳам қила олар эдик, тақдир битиги дўстимиз, сафдошимиз, ҳамкасбимиз Ўсар ака Саидовни сафимиздан юлиб олиб кетганига ҳам бир йил бўлди.

Лекин биз — дўстлари, ўртоқлари у кишини ҳамон сафимизда юргандек, гўё ўзининг беозор ва самимий маслаҳатлари билан даврамиз тўрида, суҳбатимиз бошида тургандек ҳис қиламиз. Шо-

Xotira

лабаларга, айниқса ўзбек филологияси, хорижий тиллар филологияси талабаларига, уларнинг республика-миз халқ хўжалигига, таълим муассасаларига яроқли ва керакли мутахассислар бўлиб тарбия топишига сарфлади.

Ўсар Саидовнинг номини абадийлаштирган яна бир жиҳат у кишининг илмий фаолиятидир. Унинг номи 50 га яқин илмий мақола, рисола ва

ДЎСТ СОҒИНЧИ

гирдлари — талабалар-чи, бу табаррук инсон номини эъозлаб тилга олишганида нималарни ўйлар ва гапирар экан дерсиз...

Ҳа, инсон жамиятга келтирган фойдаси, теккан нафи, тарқатган зиёси, яратган боғи, қолдирган маънавий — илмий-тарбиявий мероси билан қадрли. Дарҳақиқат, азим чинор дарахтидан қанчалик узоқлашсангиз, ундаги барча-барча сифатлар янада кўз олдингизда аниқ ва равшан намоён бўлгани каби яқиндагина сафимизда нафас олиб, ёруғ олам аталмиш шу куннинг ташвишлари билан яшаган, бу “ташвиш”ларни ҳалол, виждонан бажаришни ўз шиорига айлантирган дўстимизнинг нақадар улуғ инсон эканлигини энди пайқагандек, энди англаб етгандек ҳис этамиз ўзимизни.

Ўсар аканинг онгли меҳнат фаолиятининг асосий қисми Сирдарё Давлат педагогика институти, унинг ўзбек тилшунослиги кафедраси билан боғлиқ. У киши 1970 йилдан то умрининг охиригача бутун ақли, билими, тажрибаси, педагогик маҳоратини шу институтда (1992 йилдан университет) таълим олган та-

ўзбек шевашунослигига оид китобларда муҳрланиб қолди. Бу мақола, илмий ишлар билан танишган ҳар бир толиби илм, у кишига, у кишининг руҳига қалб миннатдорлигини, ташаккурини изҳор этиши, табиий.

Ўсар Саидовнинг оиласини зиёлилар, айниқса, педагоглар оиласи дейиш тўғрироқ бўлади. Қизлари Шоирахон, Насибхонлар — ўқитувчи, кенжа кизи Муяссархон банк ходимаси, ўғиллари Шомансур ва Носирхўжалар Гулистон Давлат университети-нинг тарих-ҳуқуқ факультетини тугатиб, соҳалари бўйича вилоятимизда фаол меҳнат қилишмоқда.

Оллоҳ марҳаматини дариг тутмаса, бандасига буюраверар экан. Биз, дўстлари Ўсар акага, у кишининг умр йўлдоши Зулфияхон опага ажойиб ва фозила келинлар — Саидахон ва Дилафрузхонларни ато этганини, улар Саидовлар хонадонини зиё тарқатувчилари сафини тўлдирганидан ҳам мамнун бўлиб юрамиз.

Б.ҲАСАНОВ,
Гулистон Давлат университети
филология факультети декани,
М.РАЖАБОВ,
ўзбек тилшунослиги кафедраси
катта ўқитувчиси

ФИКРЛАШ — ЯШАШ ДЕМАК

дарсларга янада кўпроқ эътибор беришига сабаб бўлади. Чиннихон Ҳафизова ўз синфида тажрибадан ўтказган машғулотлардан бири ҳақида шундай дейди: “Табиатда Куёшнинг аҳамияти» мавзусини ўтишда суҳбат усулидан фойдаланишни кўзлаб, болаларни Куёш, шамол, мо-

Эндиликда бошланғич синф ўқитувчисидан ўтмиш тарихимизни, миллий қадриятларимизни, урф-одатлар, анъаналаримизни чуқур билиш, кенг қамровли билимларга эга бўлиш талаб этилади.

Бухоро вилояти Қорақўл туманидаги 15-мактабнинг олий тоифали бошланғич синф ўқитувчиси Чиннихон Ҳафизова юқорида таъкидланган хусусиятларни ўзида мужассамлаштира олган муаллимадир. У ўз меҳнат фаолияти давомида дарсларга пухта тайёргарлик кўриш, кўргазма қуроллари тайёрлаш, машғулотларни жонли, ҳаракатчан ва қизиқарли ташкил этиш, болаларни фикрлашга ўргатиш, ўқувчиларга мустақил ўрганиш йўллари содда тушунтириши билан ўзи истаган натижаларга эриша олди.

Қарс икки қўлдан чиққанидек, ўқитувчининг ижодкорлиги болаларнинг ижодкорлигига, болаларнинг ижодкорлиги эса, ўз навбатида, ўқитувчини руҳлантириб, ижодий

мақалдирок, Баҳорой, гуллар, ўсимликлар тимсолларида қатнаштирдим. Бунда 9 та планета тимсолида қатнашган болалар Куёш атрофида айланишиб, ҳар бири ўзига хос хусусиятларини айтиб беришди. Бунинг учун мактабимизнинг физика лабораториясидаги расмлардан,

жадваллардан унумли фойдаландик. Бу машғулот

эса мен кутган натижани берди.”

Шунингдек, Ч.Ҳафизова ўқувчиларда монологик нутқни ривожлантиришни бош мақсад қилган “Жонажон табиатда қиш”, “Табиат менинг уйим” мавзуларида ўтказган суҳбат-дарслари ва уларнинг аҳамияти ҳақида ҳам гапириб берди.

Ўттиз йилдан ортиқ муддатдан бери болажонларнинг қўлига илк марта қалам тутқазиб келаётган халқ таълими аълочиси Чиннихон Ҳафизова ҳамон ижодий изланишда. Изланиш — фикрлаш демак. Фикрлаётган киши эса ҳеч қачон замондан ортда қолмайди.

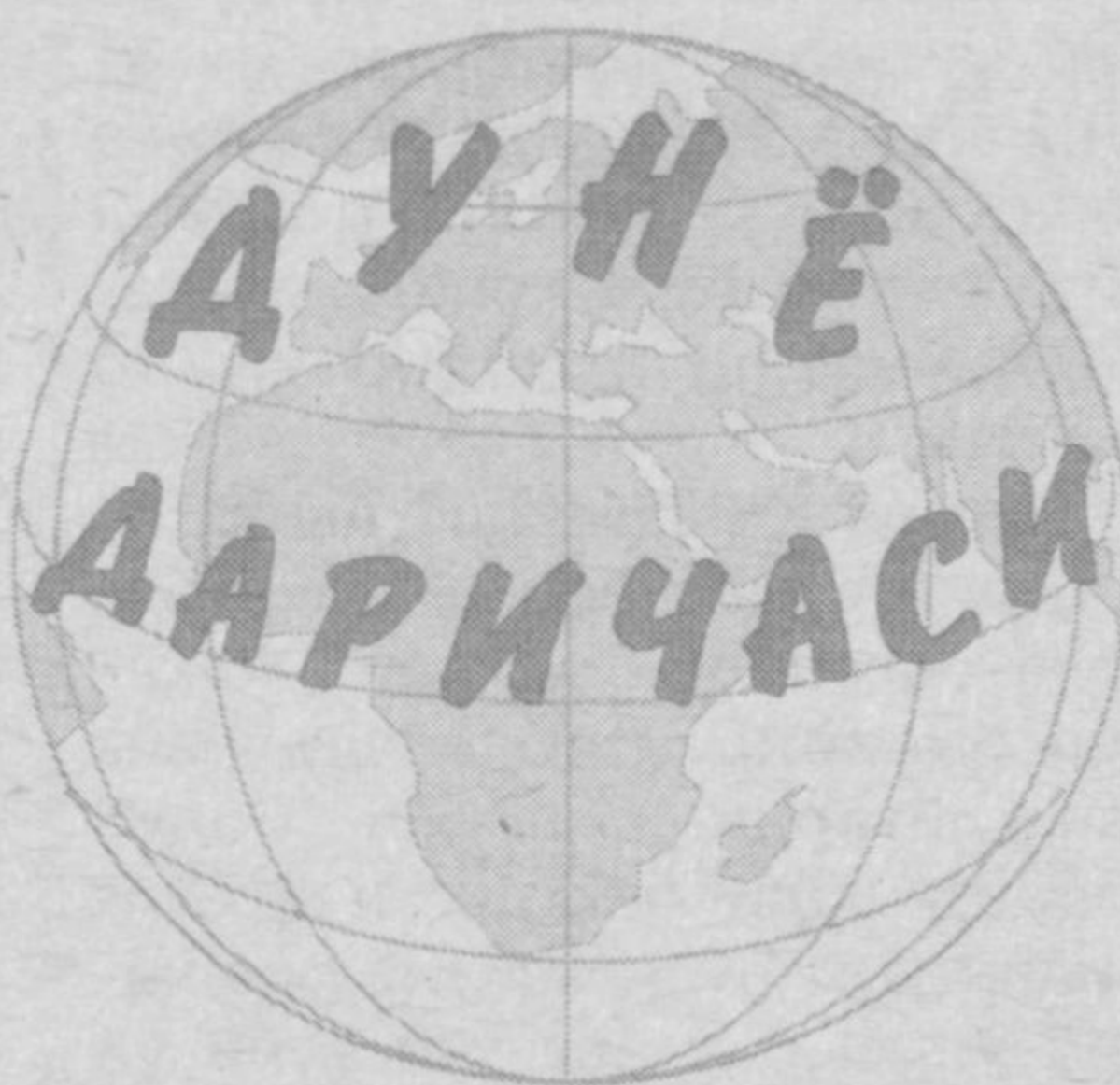
Ш.НИШОНОВ

ЕР
ЮЗИДА

Ҳиндистон ҳукумати Agni I русумли, ҳаракат доираси (радиуси) ўрта бўлган баллистик ракетанинг учинчи турини яратишга киришмоқчи, деб хабар қилади ABC News. Мудофаа вазирлиги вакилларида бирининг хабар беришича, лойиҳани амалга ошириш учун сўнгги муддатни белгилаб олиш қолди, холос. “Кўринишидан Agni III ракетаси аввалгисидан қуд-

ратлироқ бўлади”, дейди исмини айтмаслик шарти билан Мудофаа вазирлиги вакили. Эслатиб ўтамиз, январь ойида Agni II ракетаси синовлардан муваффақиятли ўтгач, Ҳиндистон ҳукумати бу модели ракеталар жорий йилнинг охирига келиб, мамлакат арсеналидан жой олади, деб маълум қилган эди.

7 февраль кун Косовонинг жанубида серблар яшовчи икки уй ва православ черкови портлатилди. Бу ҳақда ANSA ахборот агентлигига БМТнинг Косоводаги миссияси вакили Андреа Ангели

маълум қилди. Тинчликпарвар кучлар мутахассисларининг хулосасига кўра, бу тахминан 20 килограммлик жуда кучли портловчи ускуна

бўлган. Портлаш Гнилане шахридан жанубга томон 3 км. нарида қойлашган Горни Ливоч серб жишлоғининг православ черковида юз берган. Черковдан 150 метр нарида KFOR америкалик аскарларининг блокпости жойлашган. Тинчликпарвар кучларнинг ҳеч бири жароҳат кўрмади. Горни Ливоч яқинида жойлашган Черница қишлоғида ва Ораховац шахрида рўй берган яна икки портлаш серб уйларини вайрон қилди. Аҳолидан қурбонлар бўлмади.

Россия чегарачилари тожик-афгон чегарасида геро-

ин моддасининг йирик партиясини қўлга туширишди. Гап жами оғирлиги 200 кг.ни ташкил этувчи 8 қоп наркотик модда ҳақида бормокда. Россия Федерацияси чегара хизмати матбуот марказидан олинган маълумотларга кўра, наркокурьерлар Панж чегара дарёсидан кечиб ўтмоқчи бўлиб турганида, рус чегарачилари билан тўқнаш келади (у ер Россия чегарачиларининг жавобгарлик ҳудуди эди). Отишмалар бошланиб кетади. Контрабандани қўлга олишда бир наркокурьер ўлдирилди. Россия ҳарбийлари томонидан қурбонлар бўлмади.

Nobel mukofoti sohiblari

Ҳамма соҳада бўлганидек, Нобел жамғармаси атрофида ҳам номзодларни танлаш ва уларни тақдирлаш билан боғлиқ турли воқеалар бўлиб ўтган. Шундай ажойиб кашфиёт ва ихтиролар қўлга киритилганки, улар ҳар хил сабаблар билан Нобел кўмиталарининг эътиборидан четда қолган ёки жуда кеч тан олинган. Шундайларнинг баъзилари билан таништириб ўтишни лозим деб топдик.

Ўз замонасининг етук олими, молекуляр генетика назариясининг яратувчиси Освальд Теодор Эйвери узининг кўп йиллик илмий изланишлари асосида ДНК (дезоксирибонуклеин кислотаси) — наслий табиий бирикма эканлигини исботлаганда, у 67 ёшда эди. Нобел кўмитаси олимнинг илм-фан ривожига қўшган улкан ҳиссасини муносиб тақдирлашга тараддуд кўраётган бир пайтда, у оламдан ўтди.

Энди мана бу воқеага эътибор беринг, 1906 йил кимё соҳасидаги Нобел кўмитаси аъзоларидан бири, Париж университети илмий ходими А.Муассан ўтказётган тажрибалари

ЭЪТИБОРСИЗ

тўғрисида ўз мулоҳазаларини ўртага ташлайди. Айнан шу кунлари ушбу кўмитада ҳозирги кунда ўрта мактаб ўқувчисига ҳам яхши таниш бўлган элементлар даврий жадвали кашфиётчиси Дмитрий Иванович Менделеевнинг кимё соҳасидаги илмий ишларини Нобел мукофоти билан тақдирлаш масаласи муҳокама қилиниши керак эди. Муассаннинг тадқиқотлари тўғрисидаги хабардан сўнг, швед академикларининг фикри бирмунча ўзгарди. Мажлис аҳлининг кўпчилиги, Менделеевнинг буюк ишларини тан олганлари ҳолда, Нобел жамғармаси Низомиди кўрсатилгандек, мукофотлар ёш, иқтидорли ва изланувчан олимларга берилиши зарурлигини қаттиқ туриб талаб қилдилар. Жами ун кишидан иборат кўмита аъзоларидан тўрттаси Д.И.Менделеев учун, бештаси А.Муассан учун овоз бериб, бир кўмита аъзоси бета-раф қолади. Шу йўл билан 1906 йилдаги кимё соҳасидаги Нобел мукофоти соҳиби аниқланади ва мукофот француз кимёгар олими Анри Муассанга насиб этди.

1940 йиллардан бошлаб биокимёда кенг қўлланиб келаётган хроматография усулини яратган М.С.Цвет ҳамда термодинамика ва статистик физика асосчиси Ж.У.Гиббсларнинг бевақт вафотлари уларни Нобел мукофотидан бенасиб этган.

Таниқли ихтирочи Александр Степанович Попов 1889 йили биринчи бўлиб, электромагнит тўлқинларини узоқ масофага узатиш мумкинлиги тўғрисида фикр билдирди. 1895 йили эса ўзи ўтказган тажрибалар тўғрисидаги маълумотларни илмий мақола сифатида чоп эттирди. Худди шу йили умуман олий маълумотга эга бўлмаган 20 ёшли италян Гулелмо Маркони, буюк немис олими Генрих Герцнинг электромагнит тўлқинлари тўғрисидаги кашфиётидан илҳомланиб, ўз изланишларини бошлаб юборади. Ўз қурилмаларини такомиллаштириб борган Г.Маркони аввалига 2,5 километр (1895), кейинчалик 18 километр (1897) масофага радиотўлқинларни узатишга эришади ва 1897 йили ўз ихтиролари учун Англияда патент олади. 1902 йили эса Атлантика океани орқали 3400 километрли масофага радиотўлқинларни узатишга муваффақ бўлади. Бир вақтнинг ўзида Страсбург университети профессори Карл Фердинанд Бра-

ун биринчи кристалли детекторни яратди ва уни 1898 йилдан бошлаб радиоқурилмаларда қўллай бошлайди. Қиссадан ҳисса шуки, 1909 йилги физика соҳасидаги Нобел мукофоти бир варақай Г.Маркони ва К.Браунларга насиб этди. Радионинг ҳақиқий ихтирочиси бўлган А.С.Попов эса ўз вақтида патент олмаганлиги сабабли, Нобел кўмитаси эътиборига тушмай қолди.

Англиялик буюк кашфиётчи олим Эрнест Резерфорд ўз шогирдлари билан алфа заррачаларининг бошқа моддаларга таъсирини ўрганиш чоғида заррачаларнинг баъзилари (ўртача 8000 тадан биттаси) қўйилган тўсиқдан катта бурчак остида қайтаётганлигини кузатишган. Аввалига ўтказилаётган тадқиқотлар хатоси ҳисобланган, бу ҳодиса, кейинчалик барчага таниш бўлган атомларнинг “планетар” моделининг яратилишига сабаб бўлди. Резерфорднинг ушбу модели классик физика тушунчаларига асосланганлиги туфайли, атом ядроси атрофида доимий ҳаракатдаги электронларнинг энергиясига етарлича илмий баҳо берилмаган эди.

ҚОЛГАН

Резерфорднинг ушбу моделини А.Эйнштейн ва М.Планкнинг энергиянинг квантланиши хусусидаги гоялари билан тўлдирган (1913) даниялик физик Нилс Бор, атомларнинг квант назариясини яратиш соҳасидаги илмий ишлари учун 1922 йили Нобел мукофотида сазовор бўлди. Яхшиямки, Э.Резерфорд ўз вақтида алфа-заррачаларини гелий ядросидан, бета-заррачаларини эса электронлар оқимидан иборатлигини кашф қилган (1899) экан. Мана шу кашфиёти учун у 1908 йили кимё соҳасида бўлса Нобел мукофотида лойиқ деб топилган эди.

1902 йили атоқли тиббиёт олимлари Уилям Мэддок Бейлисси ва Эрнест Генри Старлинглар ун ики бармоқ ичақда, унинг деворларидан бемалол ўтиб қон орқали ошқозон безларига келиб тушадиган нормаль модда борлигини аниқлашиб, унга “гормон” деб ном берган эдилар. Йиллар ўтиб, гормонларни ўрганиш жуда оммалашиб кетди ва бу йўналишда бир нечта Нобел мукофоти соҳиблари етишиб чиқдилар. Бу олий мукофотга Бейлисс ва Старлингларнинг номзодлари 1914 йилга келибгина муҳокама учун қўйилди. Аммо биринчи жаҳон урушининг бошланиши муносабати билан Каролина институтидаги Нобел кўмитаси вақтинча ўз фаолиятини тўхтатади ва шу билан, бу буюк кашфиёт ҳамда ундаги назарий гоялар эътиборсиз қолади. 1926 йили бу масала қайта муҳокамага қўйилганда, олимларнинг кашфиёти эскириб қолганлиги важи билан кун тартибидан чиқариб юборилади.

Худди шунинг акси бўлган мана бу воқеага эътибор беринг: 1873 йили нидерландиялик олим Ян Дидерик Ван-дер-Ваалс реал газлардаги молекулаларнинг ҳажмлари ва улар орасидаги таъсир кучларини ҳисобга оладиган ҳолат тенгламасини яратди. Ушбу кашфиётнинг ҳам физика, ҳам кимё соҳасида муҳимлиги шундан иборат-

ки, бу тенглама молекулаларнинг мавжудлигини аниқ кўрсатиб берган эди. Йиллар ўтиб, аниқроғи 37 йилдан сўнг, 1910 йили физика соҳасидаги Нобел кўмитаси олимнинг фан оламидаги хизматларини муносиб тақдирлади.

Кимёвий элементлар рентген нурланишларининг спектрини ўрганиш соҳасидаги тадқиқотларни биринчи бўлиб англиялик ёш физик Генри Мозли бошлаган. У Менделеев даврий жадвалидаги элементларнинг тартиб рақами билан уларнинг спектр чизиқлари частотаси ўртасидаги боғлиқликни акс эттирувчи қонуният (Мозли қонуни)ни яратди. 1913 йили ўз номини фан соҳасида абадий қолдирган ушбу илмий ишларини эълон қилганда, у эндигина 26 ёшда эди. Икки йил ўтгач, Дарданелла бўғозида туширилган Англия ҳарбий десанти сафида бўлган Г.Мозли қаҳрамонларча ҳалок бўлади. Унинг тугалланмай қолган ишларини охирига етказган швециялик физик-тадқиқотчи Карл Сигбан 1924 йили физика соҳасидаги Нобел мукофотида сазовор бўлди.

Магнетизм электрон назариясини яратган (1905) парижлик тадқиқотчи олим Пол Ланжевен тўғрисида тўхталмай иложимиз йўқ. Диа ва парамагнетизм статистик назарияси ҳамда бошқа қатор кашфиётлари (“Ланжевен коэффициенти”, “Ланжевен усули”, “Ланжевен ҳаракатчанлик ифода-си” ва бошқалар) билан фан оламида ёр-

КАШФИЁТЛАР

қин из қолдирган бу буюк олимнинг хизматлари нима сабабдан Нобел жамғармасини четлаб ўтганлиги ҳозиргача номалум.

Ўта оқувчанлик ҳодисасини назарий жиҳатдан асослаб берган атоқли назариячи олим Л.Д.Ландау, бу соҳадаги хизматлари учун 1962 йили Нобел мукофотида сазовор бўлди. Шуниси афсусланарлики, мукофот берилиши тўғрисидаги хабар келишидан бир неча кун олдин автоҳалокатга учраган олим, умрининг охиригача узининг қайноқ илмий ижодида қайта олмади. Паст температураларда ўтақувчанлик ҳодисасини биринчи бўлиб (1937) аниқлаган П.А.Капицанинг кашфиёти эса фақат 1978 йилга келибгина Нобел кўмитаси томонидан тан олинди.

А.Нобелнинг васиятномасида мукофотлар фақатгина бешта соҳа вакилларида берилсин деб айтиб кетилганлиги боис, жамғарма кўмиталари олдида (айниқса, XX асрнинг иккинчи ярмида) янги муаммолар пайдо бўлмоқда. Сабаби, ҳозирги кунимизга келиб астрофизика, геология, геофизика, океанология, метеорология каби фаннинг янги йўналишлари жадаллик билан ривожланмоқда ва бу соҳаларда ҳам юз минглаб ўз ишининг фидойилари илм чўққиларини эгаллаш борасида астойдил меҳнат қилмоқдалар. Бу тўғридаги фикрларимиз ва мукофотларни топшириш маросимлари билан сизларни кейинги мақоламизда таништирамиз.

Абдумажит ТўРАЕВ,
Физика-математика фанлари
номзоди,
Ўзбекистон Физика
жамияти Ҳайъати аъзоси

ИНСОНГА
БАРЧАСИДАН
ҲОЙДАЛИ

Италия атроф-муҳитни муҳофаза қилиш вазирлигининг ички ёнув двигателларида қарши ҳужуми давом этмоқда. Яқинда Флоренциядан сўнг яна учта (Болонья, Рим, Турин) шаҳардаги бензоконкалар ёнида электрли транспортлар аккумуляторларини зарядга тўлдириб берадиган розеткалар яратилади. Амалиёт электрли уловнинг анча самарали эканлигини кўрсатмоқда.

Флоренция — Италиянинг энг “моторлашган” шаҳри бўлиб, аҳолининг бештасидан биттасида мопед ё мотоцикл ёки мотороллер мавжуд. Шаҳардаги ноёб меъморчилик обидаларини заҳарли газлардан асраш мақсадида шаҳардаги энг оммабоп уловларни “электрлаштириш”га аҳд қилинди. Мотороллернинг муқобили бўлган “электрроллерлар” флоренцияликларга маъкул келди. Уларнинг шаҳар ичидаги энг юқори тезлиги соатида 70 км. бўлиб, аккумулятор батареясини 4 соатда зарядга тўлдириб олиш мумкин. Икки соат ичида эса 80 фоизга тўлдирса бўлади. Зарядлаш бекатлари сони кун сайин ошиб бормоқда.

Шаҳарликларнинг электрон улов туридан фойдаланишининг иқтисодий фойдали томонлари кўп. Бензин ёки бошқа ёнилғи билан эмас, заряд билан тўлдирладиган электромотороллерлар ёнилғиси текин. Безарар икки гилдиракли уловлар бензин ва дизел билан юрадиган “кондошлар”дан фаркли ўлароқ, шаҳарнинг исталган туманига бемалол кириши мумкин. Бунинг устига электромопед харидорларига 300 доллар миқдорида чегирма ҳам бор. Уловнинг бу турининг ўзига хослиги яна шундаки, уларнинг шовкин даражаси анча паст.

КУЧАЙТИРИЛГАН
ЧОРА

Агар сиз Европа бўйлаб автомобилда сафарга чиқадиган бўлсангиз, Руминида янги йўл ҳаракати қоидалари жорий қилинганини ёдда сақланг. Унга кўра, талаблар қатъийлашди, тўловлар эса кўпайди. Аҳоли истиқомат қиладиган пунктларда энг юқори тезлик соатида 50 километр қилиб белгиланган бўлса, бу тезорар автойўлларда соатида 120 километрни ташкил этиши керак. Белгиланган тезликдан ошиш ҳайдовчига 30 долларга тушиши мумкин. Ҳайдовчи ва йўловчининг хавфсизлик камарини тақиши мажбурий. Амал қилинмаган бу эҳтиётсизлик ҳам 15 долларга тушиши мумкин. Уловни бошқариб кетаётганда уяли алоқадан фойдаланиш, чекиш ва бошқа ҳайдовчини чалғитадиган ҳаракатлар ҳам қоидадан бузиш саналади. Ва қоидабузар ҳайдовчи 30 доллар тўлов билан “рағбатлантирилади”. Ҳар қанча бойвачча бўлсангиз ҳам бир мамлакатдан ўтгунча ҳамёнингизга етадиган зиёвнинг кўз олдингизга бир зум келтирсангиз, қоидада риоя қилиш қанчалик фойдали эканлигини англаб етасиз.

Воҳид БОЙМУРОДОВ
тайёрлади.

“БЕГОЙИМ” ДАН БИР ЛАВҲА

Тошкент шаҳридаги “Бегойим” сервис ўқув маркази атиги 2 йил олдин ташкил қилинди, шунга қарамай бу ердан кўпгина аёллар, қизлар бир неча мутахассисликларни ўрганиб кетишди. “Бегойим”да саккиз хил мутахассислик бўйича тикиш-бичиш, замонавий элита пардалари тикиш, ком-пьютер ўқитиш, торт, салат тайёрлаш, сартарошлик ва уй ҳамшираси диплом сертификатлари берилади. Ўқиш асосан 5 ой давом этади.

“Бегойим” сервис ўқув-

марказида кам таъминланган оилалардаги аёллар ва қизлар бепул ўқитилар экан.

— Кейинги пайтларда кундан-кунга ўқув марказимизга келаётганлар сони кўпайиб бормоқда, бу эса бизни яна ҳам ўқиш жойларимизни кенгайтиришимизга, меҳнат қилишимизга замин яратади, — дейди “Бегойим” директори Моҳира Турсунова.

Бурхон РИЗОКУЛОВ
Суратларда: “Бегойим” ўқув марказидан лавҳалар.

“Тавба ҳақиқатдан ҳам бунда бир гап бор, — ҳаёлидан ўтказди Файрат Мафтуна тўғрисида ўйлар экан. — Келганига ҳали 2 ой бўлгани йўғу хонадонимизда қанча ўзгаришлар қилиб юборди”.

Илгари қандай эди? Аввал бу хонадон соҳиблари гўё бир-бирига бегонадай эдилар. Жаҳлдор ота эрта кетиб, қош қорайгач қайтарди. Оғзидан “боди” кириб, “шоди” чиқадиган эр зулмидан умр бўйи эзилиб, қийналиб ўтган она эса кун бўйи уй юмушлари билан ёлғиз ўзи оворра. Бўйлари чўзилиб, ўсмирликдан ўтай деб қолган бўлса ҳам ҳали-хануз бир-биридан шўх, бир-биридан кулоқсиз Нодир ва Баҳодирлар мактабда бир кўриниш беришадиди, уларнинг куни кўчада ўтарди. Тўнғич фарзанди—Файратдан кейинги икки қизи ёшли-гидаёқ вафот этгани боис ўзини анча олдириб қўйган Фозила ая кенжа ўғилларини ҳеч йўлга сололмасди. Онаси бирон юмуш буюрганда “ҳозир” деб кўчага кетиб шу билан кечкурун қайтиб келишларига на отасининг сўкиб-уришларию, на аксининг танбеҳлари чек қўя олмасди. Файрат эса гарчи жиддий, узокни ўйлаб иш қиладиган бўлса ҳам, ўқишни битириб ишга киргандан бери унинг ҳам куни кўчада ўтарди. Ишдан кейин ҳам уйга шошилмас, кўпинча бир кўча наридаги бува ва бувисиникида қолиб кетарди. Ҳовлилари эса ҳеч ким турмайдиган ташландиқ бир уй шаклини олганди.

Тўйдан олдин Файрат онасининг кистови билан бир сидра оқлаб уйни сал оёққа турғизди. Тўйдан кейин эса бу вазифани Мафтуна ўз зиммасига олди. Буни қарангки, ҳатто онаси ҳам

йўлга сололмаган Нодир ва Баҳодирлар ҳам келинойисининг мулойимгина қилган илтимосини ерда қолдира олишмади. Ўзлари олиб келиб, ҳовлининг гир айланасига турфа хилдаги атиргуллардан ўтказиб чиқишди. Кирган кўшиллар: “Вой, Фозилахон ая, келинингиз келиб, ҳовлингиз ҳам янги келинчақлардек очилибдими...”, деган саволларига Мафтуна ийманибгина, оғзидан бол томиб қайинларини мақтар, “Нодиржон билан Баҳодиржонлар ўзи роса уста боғбонлар экан” деб жавоб берар, бу мақтовларни эшитган

КЕЛИН

қайинилари эса севимли, гўзал ва мулойим келинойиларининг навбатдаги илтимосини бажаришга шай бўлиб, унинг оғзини пойлайдиган бўлиб қолдилар. Ўзаро муомалалари ҳам ўзгариб, “отамерос” сўкишлар ҳам ўз-ўзидан йўқолиб кетди. Ҳатто ўқишлари ҳам яхшиланди. Келинойиси суҳбатларида тилга олиб, ўқиб чиқишни тавсия этган китобларни қидириб, ўқиб чиқишни одатга айлантиришди. Ҳатто ўғилларини ҳам “ўғлим” деб эркаламаган ота Мафтунага “қизим” дея мурожат қиларди. Жаҳли чиқиб келган пайтда ҳам эшикни очиб мулойимгина кулиб турган келинининг: “Ассалому алайкум дадажон, яхши келдингизми? Овқат тайёр, ҳаммамиз сизни кутаётувдик”, деган илтифотини эшитгач, ўз-ўзидан жаҳлидан тушадиган бўлди. Хонадонга бу ширинсухан, пазанда, гул-гул

яшнаб, елиб-югуриб юрадиган “фаришта” келгандан бери Фозила аянинг ўзи ҳам 10-15 йилга ёшаргандай, неча йиллик касалларини унутгандай эди...

Овқатдан сўнг лаган олингач, ота фотиҳа ўқир экан: “Илоҳо омин, еган-ичганларимизнинг савоби шу ердан ўтганларга тегсин, юртимиз тинч, хонадонимиз обод бўлаверсин. Шу ширин овқатни қилиб бизни хурсанд қилган қизимиз ҳам ўғлимиз билан қўша-қариб, бахтли бўлсин. Умрингиздан барака топинг, қизим”, дерди.

Илгари бировни дуо қилмаган отасининг Мафтунага қилаётган муомаласини, онасининг уни меҳрли кўзлари билан кузатиб, еру-қўкка ишонамаётганию, отасининг гапи тугамасданоқ ишга киришиб кетган укаларининг хатти-ҳаракатларини кўриб Файрат ҳайратланиб қолди. Ва тўйдан олдин: “Бу умуман бошқача муҳитда вояга етган қиз бизнинг хонадондаги муомалага ўргана олармикин? Уни бахтли қила олармикин-ман?” деган ҳаёллар билан тунларни бедор ўтказганини эслаб ҳозирги ҳаётига минг бор шукр айтди. Ота-онасининг ҳам бундай дилкаш суҳбат қуриб ўтиришганини анчадан бери кўрмаган эди. Буларнинг бари Мафтунанинг, ўз Мафтунасининг шарофати эканлигидан чин дилдан қувонар, “Ота-онамни, укаларимни бирлаштирган, хонадонимизга ҳам менинг қалбимга ёққан чироғини ёққан мана шу малак менинг умр йўлдошим, менинг маҳбубам, менинг Мафтунам” дея оламга жар солғиси келарди.

Муқаддасхон АХУНОВА

ШОЛҒОМ ЯХНАСИ

Шолғом кишининг ўпка ва юқори нафас аъзолари шамоллаганда шифо бўлиши қадимдан маълум, у яна қон босими ортганда ҳам қўлла-нилади.

Шолғомни арчиб, совук сувда ювиб юборганингиздан кейин лаппак-лаппак қилиб кесасиз, юзига майин туз сеппиб, қасқонга қўйиб, бугда пиши-

расиз. Пишиш муддати 25-30 минут. Сўнг лаганга солиб, юзига сариеғ суртасиз-да, совутгач дастурхонга тортасиз. Агар шолғомни аввал совутсангиз, у ҳолда истеъмолга узатиш олдида юзига қаймоқ қуясиз. 0,5 кг шолғомга 50 гр сариеғ ёки 0,5 стакан қаймоқ керак бўлади.

Parhez taomlar

Mish-mishmi, yo...

“Сув париларининг ҳозирда гувоҳларнинг кўрсатмаларида берилган сифатлари неча асрлар муқаддам Арасту да ҳам келтирилган эди. Унда ҳам, бошқа тарихий маълумотлар, жумладан суратлар, китоблардаги таъриф тавсифларда ҳам сув париларининг бошлари катта, юзлари худди одамнинг юзларига ўхшаш эканлиги, оёқлари эса балиқнинг оёқларига ўхшашлиги айтилади. Аслида, уларни оёқ қисми балиқникига ўхшаш бўлмаслиги керак. Оёқ қисми китсимонларнинг дум қисмига ўхшаган шаклда бўлади. Чунки, кўпгина манбаларда уларнинг қирғоқда тик турган ҳолатда ҳам тасвирлаб, маълумот берадилар.”

Сув парилари ҳақида бундай маълумотларни истаганча келтириш мумкин. Уларнинг борлиги ҳақидаги хабарлар ҳақиқатми ёки рўё? Бундай саволга жавоб бериши мумкин бўлган бир қанча асосли илмий ишлар яқинда гарб матбуотида эълон қилинди. Албатта, шовшувлар қўтилгандан зийда бўлди. Аммо ҳали тугал хулосага келинганича йўқ.

СУВ ПАРИЛАРИ БОРМИ?

Биз эртақларда, турли афсоналарда сув парилари ҳақидаги қизиқарли воқеалар, ҳикояларни ўқиймиз. Баъзида шууримизда сув парилари ҳақиқатдан ҳам мавжудми, деган ўй кечади. Кемаларни гирдобларга йўлиқтирувчи, одамларнинг эсухушини ўғирловчи сув парилари тўғрисида қадим-қадимдан айтиб келишган. Афсонавий хилқатлар бўлган сув парилари ростдан борми, деган саволга кўпчилик жавоб излаётганлиги табиий.

Илм аҳли ҳам бу савол ҳақида бош қотирмоқда, дейиш мумкин. Чунки, сув париларининг мавжудлиги ҳақида кўпгина маълумотлар йиғилиб қолди.

Россиянинг ўрмонлар билан ўралган кичкина бир қишлоғида кечки пайт отни суғориш учун дарё қирғоғига келган бир қизалоқ нариги соҳилда соч тараб ўтирган қандайдир аёлни кўриб қолади. У қиз танийдиган, кекса, қўшни аёлга жуда ҳам ўхшар эди. Қизча ундан “Холажон нима учун кеч бўлганда бир ўзингиз чўмилиб ўтирибсиз”, деб сўрайди. Аёл эса жавоб

ўрнига сувга шўнғийди. Қизалоқ унинг пастки томонида оёқлар ўрнига тангачалар билан қопланган балиқ думига ўхшаш нимадир борлигини кўриб қолишга улгуради. Қишлоққа қайтган қизча бу ҳақда ҳаммага гапириб беради. Бундоқ олиб қаралса бу бир ҳикоядан парчага ўхшайди. Бироқ ана шу аёлни, яъни сув парисини ўша ерлик маҳаллий овчилардан бири ўлдиради. Сафонов исмли бу кишининг машҳур овчилиги ҳаммага маълум эди. Бироқ унинг сув парисини овлашига ҳеч кимнинг қўзи етмаганди. Танасининг тепа қисми одамникига, оёқлари эса балиқ думига ўхшаган бундай маҳлуқот айнан сув париси эканлигига, ўша ерда ҳозир бўлган томошабинларнинг барчаси ишонч ҳосил қилишди. Кейинчалик у Москвага, илмий-тадқиқот институтига юборилди.

Сув парилари ҳақида илмий изланиш олиб борган америкалик зоолог Банзе эса ўзининг махсус “Сув париларининг биологик асослари” деб номланган илмий ишида шундай деган эди:

ҚАДРИНИ БИЛГАН ЖУЛИЯ

Яқинда Ҳолливуднинг энг кўп гонорар оладиган актрисаси сифатида — бизнинг экранларимизда “Ноттинг Хилл” бадийи фильми билан кўриниб, ўзбек томошабинига ҳам севимли бўлиб қолган Жулия Робертс эътироф этилди.

“Эрин Прокович” фильми учун Жулияга йигирма миллион доллар тўладилар. Картина продюсерлари Жулия катта миқдордаги гонорар талаб қилганида оғриниб ўтирмайдилар. Чунки, сўнгги йилларда Жулия Робертс иштирок этган фильмлар катта даромад келтирди. Ҳолбуки, энг яхши фильмлардан бири сифатида тан олинган Мэг Райан иштирокидаги фильм ҳам картина ижодкорларига бунчалик катта фойда келтирмаган эди. Яна бир машҳур актриса Жоди Фостер ҳам “Анна ва қирол”

фильмидаги бош роли учун 15 миллион доллар гонорар олганди. Бундан бир неча ойлар аввал Шерон Стоунга “Асосий туйғу” фильми учун 15 миллион доллар таклиф қилишган эди. Бу фильмнинг 1999 йилда суратга олинган биринчи қисми учун унга бор-йўғи 750 минг доллар тўлашганди. Хуллас, бу рейтингдаги бешинчи ўринни Камерон Диас ишғол қилди. “Чарли фаришталари” фильмидаги роли учун унга 12 миллион доллар ҳақ беришди. Олтинчи ўринда Ҳолливуднинг кўзга кўриниб келаётган актрисаларидан бири Женнифер Лопес. У энг охири суратга тушган “Фариштасифат кўзлар” картинаси учун 9 миллион доллар олишга эришди.

Бугуннинг Барчинойлари.

МАЙДОНДА ЭМАС, МУХЛИСЛАР ОРАСИДА

Баскетбол майдонларида ўзининг сермахсул ҳаракатларию инжиқликлари билан барчага бирдек маъқул бўлиб келган МБА қаҳрамонларидан бири Шакил О'Нил шундай қарорга келди. Эртага Вашингтонда "МБАнинг ҳамма юлдузлари" иштирокида бўладиган ўйинда у майдонга тушмоқчи эмас. "Лос Анжелес Лейкерс" клубининг марказий ўйинчиси тиззасидаги жароҳат туфайли кейинги 6 ўйинни ҳам ўтказиб юборишга қарор қилганди.

ГАРОЙИБ МУСОБАҚА

Яқунланаётган ҳафтада анъанавий, лекин гаройиб спорт беллашуви бўлиб ўтди. Осмонўпар Empire State Building (86 қаватли) биносининг зиналаридан тез кўтарилиш бўйича ўтказилган мусобақаларда 1576 поғона зинани 9 дақиқа 37 сонияда босиб ўтган австралиялик Поль Крейк биринчилиқни қўлга киритди. 60 ёшли спортчи бу борадаги ўз рекордини янгиллабгина қолмасдан, 154 нафар қатнашчилар ҳавасини келтириб, "спортчи ёши ўтганда эмас, балки спортни тарк этганда қарий бошлаши"ни яна бир бор исботлади. Сицилиядан беллашувларга келган 89 ёшли Чико Чимоне 35 дақиқаю 5 сония вақт билан сўнгги ўринни банд этган бўлса-да, у ҳам ўз натижасидан қоникди. Дарҳақиқат, бундай мусобақа машаққатларию лаззатларини 86 қаватли бино зиналаридан юқорига чиқиб кўрган одамгина ҳис этиши мумкин.

ХАЙР, ФУТБОЛ

Бир вақтлар "Барселона", ҳозирда Туркиянинг "Галатасарой" жамоаларида тўп суриб, Туркия чемпиони, УЕФА кубоги соҳиби бўлган Георге катта футбол билан хайрлашишга қарор қилди. Руминия терма жамоаси сафида 125 марта майдонга тушиб, рақиблар дарвозасини 35 марта ишғол қилган, Карпат Марадонаси номини олган Георге Хожининг хайрлашув кечаси шу йилнинг апрел ойида бўлади. Мазкур шоуда руминияликларнинг жаҳон юлдузларига қарши 90-йилларнинг энг машҳур футбол юлдузлари Роберто Баджо, Жон-Лер Папен, Лотар Маттеус каби машҳур ўйинчилар майдонга тушишлари кўзда тутилмоқда.

Санжар МУХСИМОВ тайёрлади.

"КАЙФ"МИ, Ё "ЧЕМПИОНЛИК"

Футболда (ўйиндан олдин ҳам, кейин ҳам) спиртли ичимликлардан "отиб" олиш инглиз футболининг жон томирларигача сингиб, бу борада ўзига хос тарихий босқичларни ҳам кашф қилгани бугун кўпчилик учун сир эмас. Бундай британча кўнгилочар амаллар Англия терма жамоасининг янги мураббийси Свен-Йоран Эрикссонни қаттиқ ташвишга солмоқда. Чунки ичкиликбозлик эндиликда мухлисларнигина эмас, ҳатто футболчиларни ҳам ўз домига тортиб кетиш хавфи бор. Англия ўтган асрдаги муваффақиятлар соясида қолиб кетмаслиги учун бундай номаъқулчиликларга барҳам бериш вақти етди. Қолаверса, инглизлар 1966 йилда Англия яшил майдонлар кироли сифатида эътироф этилганини (терма жамоа шу йили жаҳон чемпиони бўлган) зўрга эслашади. Улар, айниқса, мухлисларнинг янги авлоди шундай натижаларни деярли сабрсизлик билан кутиб яшамокда.

«ЎЙИЖДАЖ ТАШҚАРИ ҚОЛАМ»

Спорт — тинчлик элчиси дейишади. Аммо тарихга бир назар ташласак, гоим ҳам шундай бўлавермаганлигининг шохиди бўламиз.

ЖЧ—70 нинг КОНКАКАФ зонаси саралаш ўйинларида Гондурас ва Сальвадор терма жамоалари ўзаро куч синашдилар. Командалар илгари ҳам баҳслашган бўлиб, ғалабалар нисбати 1:1 га тенг эди. Ҳал қилувчи навбатдаги матчда жамоаларга жаҳон чемпионатида иштирок этишлари учун фақат ғалаба лозим эди. Мазкур ўйин бетараф майдонда — Мексикада бўлиб ўтиб, ҳисоб 3-2 натижа билан сольвадорликлар фойдасига ҳал бўлади. Шундан сўнг Гондурас радиоси сольвадорликлар уларнинг байроғи ва мадҳиясига нисбатан ҳурматсизлик қилганликларини хабар қилади. Бу Гондурасда

истиқомат қиладиган сольвадорликларнинг қувғин қилинишига даъват ўрнида янгради. Оқибатда юздан ортиқ киши ҳалок бўлиб, минглаб сольвадорликлар қочоқликда кун кўришга мажбур бўлган. Давлатлар ўртасидаги элчилик муносабатлари барбод бўлиб, авиация, танклар ва оғир артиллерия қўлланилган ҳақиқий уруш келиб чиққан. Урушда томонлардан ҳаммаси бўлиб 3 мингдан зиёд киши қурбон бўлган, 6 мингдан ортиқ бегуноҳ жон яраланган. Бу уруш тарихда "Футбол уруши" номини олган.

Сальвадор бўлса Мексикадаги ЖЧ-70 дан гуруҳдаги 3 та ўйиннинг ҳаммасини ютқазиб, битта ҳам тўп киритолмай, ҳеч қандай натижага эришолмай, қайтиб кетган экан.

Воҳид БОЙМУРОДОВ тайёрлади.

QUTLOV

Ҳурматли Сирожиддин
Кўлдошев!

Сизни таваллуд кунингиз билан чин дилдан қутлаймиз. Жамоамиздаги мазмунли ҳамда ижодкорона фаолиятингизда муваффақиятлар тилаймиз. Оилангиз ва яқинларингиз бахтига соғ бўлинг. Шодлик ҳамроҳингиз бўлсин.

Кўшработ туманидаги
31-мактаб
жамоаси ва
фарзандларингиз.

ТЕННИСНИНГ ЯНГИ ҚИРРАСИ

Спорт турлари ичида ўзгача жозибаю нозиклик, табиий сеҳрни мужассамлаштирган теннис бугунга келиб янги қирраларини ҳам бор бўй-басти билан намоён этмоқда. Аслида "киборлар ўйини" сифатида яралиб, фақатгина хос тоифаларгина ушлаши мумкин бўлган ракеткалар бугун кўпчиликнинг қўлида бор. Шундай бўлгани яхши. Чунки, ҳозирда юқорида айтилган тенниснинг янги-ноёб қирраси сифатида шуни қайд этиш мумкин, у оддий одамни киборлар сафига қўшиши ҳеч

гап эмас. Масалан, эркаклар орасида теннисдан ўртача ойлик даромади: Андре Агаси — 462 минг 887 доллар, Евгений Кафельников — 119 минг 378 доллар, Марат Сафин — 43 минг 186 доллар. Аёллар ўртасида: Дженифер Каприатти — 474 минг 165 доллар, Мартина Хингис 433 минг 116 доллар, Анна Курникова — 155 минг 872 доллар миқдорида даромад қиладди. Хуллас, ўз жисмоний ҳамда руҳий имкониятларини мужассамлаштириб, катта теннис сари ошиқиш бе-самар амал эмас.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги жамоаси Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси раиси Рустам Шогуломовга умр йўлдоши

Раънохон ИНОЯТОВАнинг вафоти муносабати билан таъзия изҳор этади.

"Маърифат" газетаси таҳририяти ва "Таълим тараққиёти" ахборотномаси жамоаси Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси раиси Рустам Шогуломовга умр йўлдоши

Раънохон ИНОЯТОВАнинг вафоти муносабати билан таъзия изҳор этади.

Самарқанд вилояти Иштихон туман халқ таълими бўлими ва тумандаги барча урта мактаблар педагогик жамоалари 89-урта мактаб директори Исмоил Сафаровга отаси, уруш ва меҳнат фахрийси Сафар бобо ФАЙЗИЕВнинг вафоти муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети ректорати ва қасаба уюшма қўмитаси университет Маънавият ва маърифат маркази бошлиғи, фалсафа факультети доценти Э.Гулметова умр йўлдоши

САИДА аянинг вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Тошкент Давлат шарқшунослик институти раҳбарияти ва Бирлашган қасаба уюшма қўмитаси ўзбек тили кафедраси катта ўқитувчиси, филология фанлари номзоди Сафия Мухаммаджоновна онаси

НОИЛА аянинг вафот этганлиги муносабати билан ҳамдардлик билдиради.

Тошкент вилояти халқ таълими бошқармаси, вилоят педагогик ходимлар малакасини ошириш институти, таълим ва фан ходимлари қасаба уюшмаси вилоят қўмитаси вилоят спорт мактаби директори Анвар Ниёзовга онаси

Моҳира НИЁЗОВАнинг вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

“МАТЕМАТИКА”

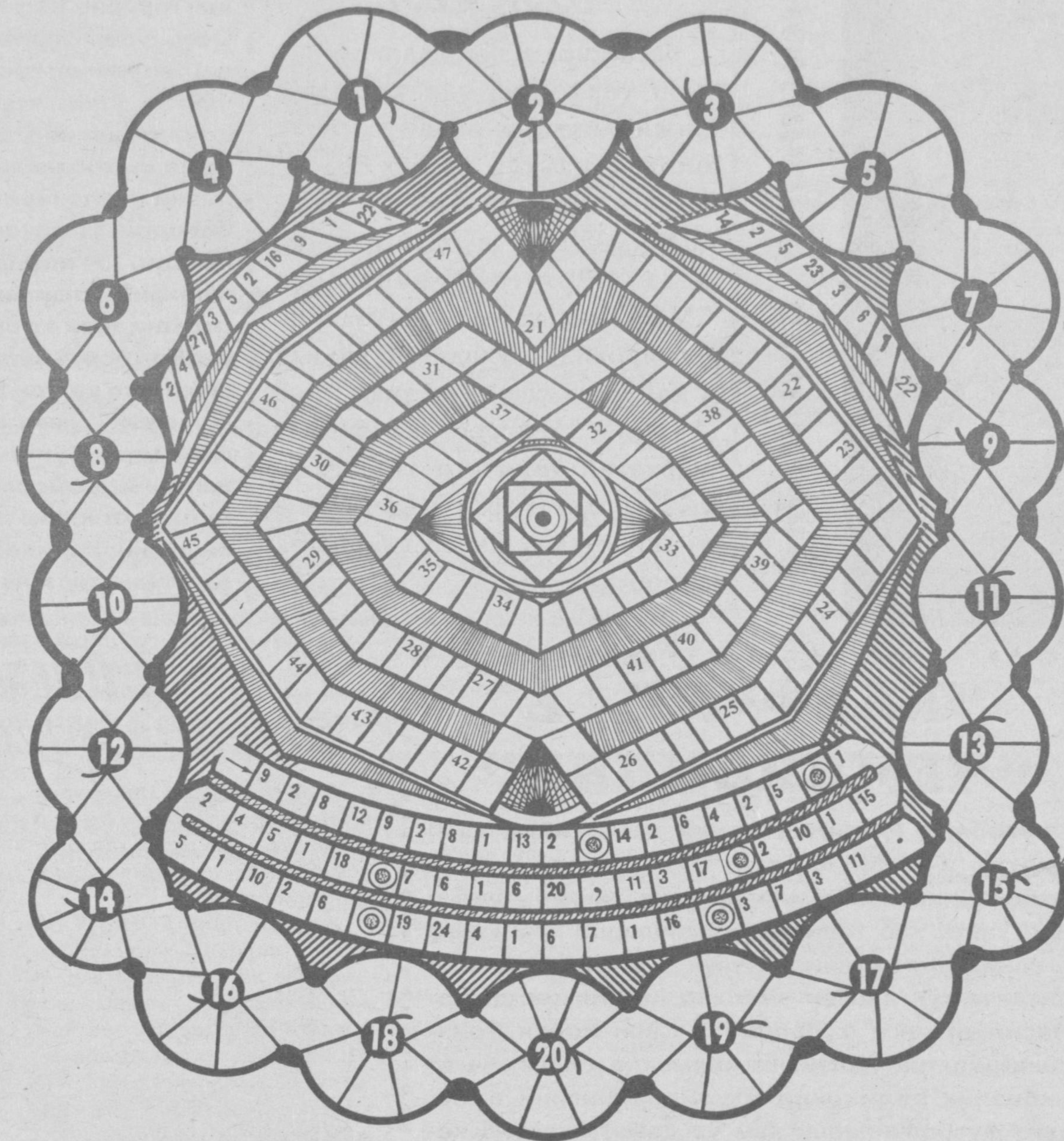
(AYLANMA KROSSVORD)

(Aylanma krossvord,
chaynkrossvord va
muammonoma — test)Belgilangan xonadan
raqam atrofiga soat
mili yo'nalishida:

1. O'rta asr o'zbek matematik olimi nomidan yuzaga kelgan atama — muayyan masala yoki misol yechish usullari majmui. 2. Hisob ilmida ham qo'llanilayotgan zamonaviy texnika qurilmasi. 3. Erkin o'zgaruvchi miqdor. 4. To'g'ri burchaklik uchburchak haqidagi teorema muallifi bo'lgan qadimgi yunon matematigi. 5. Erksiz o'zgaruvchi miqdor. 6. Matematik ishora, ildiz chiqarish amalining belgisi. 7. Isbotsiz qabul qilinadigan qoida. 8. Bo'luv amalida ortib qolgan miqdor. 9. Geometrik shaklning o'q chiziqlari kesishadigan nuqta. 10. O'lchash, hisoblash mumkin bo'lgan narsalarning soni, chamasi. 11. Matematik vazifa turi. 12. Burchak yoki yoy o'lchovi birligi. 13. Aylanma nuqtasini uning markazi bilan tutashtiruvchi chiziq. 14. Markazdan o'tuvchi vatar. 15. Geometrik jism. 16. Hisob ilmiga ma'lum hissa qo'shgan o'rta asr qomusiy olimi, vatandoshimiz. 17. Trigonometrik funksiya. 18. “Arifmetika” asarini yozib qoldirgan, taxminan III asrda yashab o'tgan yunon matematigi. 19. Teng tomonli to'g'ri to'rtburchak. 20. Yassi geometrik shaklning hamma tomonlari yig'indisi.

CHAYNKROSSVORD

21. Xususiy hosilali differentsiyali tenglamalarga oid kashfiyotlar muallifi bo'lgan o'zbek olimi. 22. Kvadrat tenglamalarining ildizlari hosilasiga oid teorema muallifi. 23. Tarkibida o'zaro bog'langan ikki yoki bir necha kattalik bo'lgan

matematik tenglik. 24. Tekislik yuzasini aniqlash asbobi. 25. Tengsizlik belgilaridan biri. 26. Geometrik shakl. 27. Matematik hisobning har bir turi. 28. Differentsial tenglamalarga oid asarlar muallifi, fransuz olimi. 29. Trigonometrik funksiya. 30. Aylananing yoy, ikki radius bilan chegaralangan qismi. 31. Uzunligi radiusiga teng bo'lgan yoyga mos burchak. 32. O'sish tartibida joylashgan sonlar qatorining har biri. 33. Muayyan sonni darajaga ko'targanda berilgan sonni hosil qiladigan daraja ko'rsatkichi. 34. Uzunlik o'lchovi birligi. 35. Burchaklari teng bo'lgan

parallelogramm. 36. Bir nuqtada kesishgan ikki chiziq orasidagi tekislik. 37. Olim, o'rta maktab matematika fani darsliklari muallifi. 38. Aylananing ikki nuqtasini tutashtiruvchi to'g'ri chiziq. 39. Tekislikka 90 daraja ostida o'tkazilgan tik chiziq. 40. Cheklangan miqdor. 41. Juftning aksi. 42. Geometrik jismning ikki nuqtasini birlashtiruvchi to'g'ri chiziq. 43. Qadimiy vazn o'lchovlaridan biri. 44. Matematik belgi. 45. Sharhning kesuvchi tekislik bilan ajratilgan qismi. 46. O'lchami, hajmi barobar holat. 47. Hamma tomondan yassi ko'pburchaklar bilan chegaralangan geometrik jism. 48. To'g'ri burchakli

uchburchakning katet atrofida aylanishidan hosil bo'lgan geometrik shakl.

MUAMMONOMA

Ochqich so'zlari: 1.

Foziljon OROPOV
tuzdi.

Gazetamizning shu yil 3 fevral sonida berilgan
“Alisher Navoiy yilnomasi” (Aylanma krossvord va
muammonoma — test)ning javoblari:

Belgilangan xonadan raqam atrofiga soat mili yo'nalishida:
1 — 1441. 2 — 1445. 3 — 1447. 4 — 1449. 5 — 1452. 6. —
1456. 7 — 1457. 8 — 1459. 9 — 1467. 10 — 1469. 11 — 1472.
12 — 1476. 13 — 1483. 14 — 1484. 15 — 1485. 16 — 1487. 17
— 1488. 18 — 1489. 19 — 1490. 20 — 1491. 21 — 1492. 22 —
1494. 23 — 1496. 24 — 1498. 25 — 1499. 26 — 1939. 27 —
1944. 28 — 1945. 29 — 1990. 30 — 1996.

Muammonoma

Ochqich so'zlari: 1. Hikmat. 2. Ma'murlug'. 3. Chin. 4. Dema.
5. Elin. 6. Ish. 7. Xo'b. 8. Qolsin. 9. Faolin.
Hikmat: Ilmdan kasb qilki, sud ermas,
Charx mushkullarini hal qilmoq
Lekin ul ilm dog'i naf' etmas,
Bilibon bo'lmasa amal qilmoq.

Ma'rifat

ТАБСИС
ЭТУВЧИЛАР:

Ўзбекистон Халқ
таълими вазирлиги,
Ўзбекистон Олий ва
ўрта махсус таълим
вазирлиги, Таълим ва фан
ходимлари касаба
уюшмаси Марказий
Қўмитаси.

Бош муҳаррир:
Ҳалим САИДОВ

Таҳрир ҳайъати: Йўлдош АҲМЕДОВ, Жумана-
зар БЕКНАЗАРОВ, Икром БҮРИБОЕВ, Шукур
ЖОНБОВ, Фахриддин КАРИМОВ(масъул котиб),
Қурбонбой МАТҚУРБОНОВ, Нўмонжон РАҲИМ-
ЖОНОВ, Йўлдош САИДЖОНОВ, Абдусамат
РАҲИМОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Хулкар
ТУЙМАНОВА, Саъдулла ҲАКИМОВ, Уткир
ҲОШИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акционерлик компанияси босмахонаси.
Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси 41-уй

Рақам ва далиллар ҳаққонийлиги учун мақолалар муаллифлари
масъудирлар. Фойдаланилмаган мақолаларга жавоб қайтарил-
майди. «Маърифат»дан материалларни кўчириб босиш таҳририят
руҳсати билан амалга оширилиши шарт.

МАНЗИЛИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар
кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул котиб—136-56-42, хатлар ва
оммавий ишлар бўлими—136-54-23.

Газета материаллари таҳририятда терилди
IBM компютерида
Лилия БИНАШЕВА ва Малоҳат ТОШЕВА саҳифалади.

Навбатчи муҳаррир: Дилбар ҲҲЖАЕВА,
Навбатчи: Шерзод АҲМАТОВ.

Газета Ўзбекистон Респуб-
ликаси Давлат Матбуот
Қўмитасида № 20 рақам
билан 12 июнь 1998 йил
руйхатга олинган.
ИНДЕКС: 149, 150.
Г-2117. Тиражи 38.273.
Г. 1 2 3 4 5 6
Ҳажми 4 босма табоқ,
Офсет усулида босил-
ган, қоғоз бичими А-3.
Босишга топшириш
вақти — 20.00.
Топширилди — 20.00